



Kommunal- og
distriktsdepartementet

Rapport

Oppfølging av berekraftsmåla i Noreg

Rapport frå Regjeringa til Stortinget i forslag til statsbudsjett for 2023

6. oktober 2022



Innhald

1	Innleiing	3
2	Arbeidet med berekraftsmåla	4
	Mål 1:Utrydde alle former for fattigdom i heile verda	4
	Mål 2:Utrydde svolt, oppnå mattryggleik og betre ernæring, og fremje berekraftig landbruk	5
	Mål 3:Sikre god helse og fremje livskvalitet for alle, uansett alder.....	7
	Mål 4:Sikre inkluderande, rettferdig og god utdanning og fremje moglegheiter for livslang læring for alle	10
	Mål 5:Oppnå likestilling og styrkje stillinga for jenter og kvinner i samfunnet.....	12
	Mål 6:Sikre berekraftig vassforvaltning og tilgang til vatn og gode sanitærforhold for alle	14
	Mål 7:Sikre tilgang til påliteleg, berekraftig og moderne energi til ein overkommeleg pris	16
	Mål 8:Fremje varig, inkluderande og berekraftig økonomisk vekst, full sysselsetjing og anstendig arbeid for alle.....	18
	Mål 9:Byggje solid infrastruktur og fremje inkluderande og berekraftig industrialisering og bidra til innovasjon	20
	Mål 10:Redusere ulikskap i og mellom land	21
	Mål 11:Gjere byar og lokalsamfunn inkluderande, trygge, robuste og berekraftige	24
	Mål 12:Sikre berekraftige forbruks- og produksjonsmønster	26
	Mål 13:Handle omgåande for å motarbeide klimaendringane og konsekvensane av dei	28
	Mål 14:Bevare og bruke hav og marine ressursar på ein måte som fremjar berekraftig utvikling.....	30
	Mål 15:Verne, tilbakeføre og fremje berekraftig bruk av økosystem, sikre berekraftig skogforvaltning, motverke ørkenspreiing, stanse og reversere landforringing og stanse tap av artsmangfald	32
	Mål 16:Fremje frededelege og inkluderande samfunn for å sikre berekraftig utvikling, sørgje for tilgang til rettsvern for alle og byggje velfungerande, ansvarlege og inkluderande institusjonar på alle nivå	34
	Mål 17:Styrkje verkemidla som trengst for å gjennomføre arbeidet, og fornye globale partnerskap for berekraftig utvikling	36
3	Indikatorar og målepunkt	38

1 Innleiing

Verdsmåla for berekraftig utvikling gjeld for alle land, og alle land skal bidra til å nå dei. Ambisjonen er å oppnå velferd for alle på ein måte som samsvarar med miljø- og klimaomsyn. Dei 17 berekraftsmåla med dei 169 delmåla skildrar ei ønskt retning for utviklinga i verda. Måla gir rammene for ein omstillingsdagsorden som har til formål å gi alle eit betre liv, samtidig som ein tek vare på miljøet.

Dei siste tiåra har utviklinga gått i rett retning. Vesentleg fleire får utdanning og er i arbeid. Talet på middelinntektsland har vakse. Økonomisk utvikling og helse heng saman. Globalt er det langt færre svoltne og fattige no enn før.

Dei siste to åra har pilene snudd. Først med pandemien, som har skyvd millionar av menneske tilbake til fattigdom – dei som var mest utsette frå før, har blitt ramma hardest – og deretter på grunn av at Russland gjekk til angrep på Ukraina. Tusenvis er drepne og skadde, og millionar er på flukt. Den russiske aggresjonen har skapt ny uvisse i Europa. Tryggingspolitikken har komme i fokus.

Desse krisene viser korleis berekraftsmåla heng saman. Mål 16 om fred og rettferd har fått ny aktualitet. Den globale pandemien viser verdien av mål 3 om helse. Sjukdom og krig gjer at det er vanskelegare å nå måla om fattigdomsreduksjon, mat og utdanning til alle og redusert ulikskap. Heile verda blir påverka.

I sum skildrar berekraftsmåla ein ønskt tilstand som ligg nær det samfunnet vi allereie har i Noreg. Landet vårt er i stort kjenneteikna av tryggleik, rettstryggleik og materiell velstand. Utdannings- og helsetenester er tilgjengelege for alle. Samfunnet er prega av samarbeid og tillit. Det er høg yrkesdeltaking og relativt lite ulikskap. Sett under eitt er Noreg eit av dei landa som skårar best på berekraftsmåla.

På nokre område har vi vesentlege utfordringar. Dette gjeld særleg dei faktorane som viser baksida av velstanden. Vi har eit høgt materielt forbruk og store klimagassutslepp, og skårar derfor dårlegare på berekraftsmål 12 og 13 enn på andre mål. Vi har også utfordringar med naturmangfaldet og berekraftsmål 15.

Den store utfordringa er – for Noreg som for andre vestlege land – å gjennomføre eit grønt skifte der vi vidareutviklar velferdssamfunnet, meistarar konsekvensane av dei demografiske og teknologiske endringane, og samstundes får utsleppa og det materielle forbruket ned på eit akseptabelt nivå.

Ein frivillig [rapport om arbeidet med berekraftsmåla i Noreg](#) blei presentert for FN-landa sommaren 2021. I juni 2021 la regjeringa Solberg fram [Meld. St. 40 \(2020-2021\) Mål med mening – Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030](#). Meldinga blei behandla i Stortinget i april 2022. Stortingsbehandlinga viste stor grad av semje om verdien av berekraftsmåla og korleis dei skal følgjast opp.

Stortingsmeldinga går gjennom kvart av dei 169 delmåla ut frå norske forhold og nasjonale politiske mål. Status for arbeidet blir gjennomgått i avsnitt 1.2.

Regjeringa har starta arbeidet med å utvikle målepunkt for å følgje utviklinga over tid på område med nasjonale utfordringar. Med tal for målepunkta vil vi få tidsseriar og kan følgje med på utviklinga fram mot 2030, jf. avsnitt 1.3.

Regjeringa har etablert *Toppleiarforum for berekraftsmåla*. Forumet skal bidra til at vi lettare når berekraftsmåla ved å diskutere moglegheiter og utveksle kunnskap om erfaringar og utfordringar. Arbeidet med berekraftsmåla handlar om dei daglege avgjerdene og handlingane i kvar organisasjon. Toppleiarforum er ein møteplass for utvikling av felles kunnskapsgrunnlag, deling av beste praksis og drøfting av målkonfliktar, interessekonfliktar og dilemma. Forumet skal gi innsikt frå kommunesektoren, organisasjonane i næringslivet, arbeidstakarsamanslutningane, frivillige organisasjonar og statlege verksemdar.

2 Arbeidet med berekraftsmåla

Oppfølginga av berekraftsmåla er ein del av det ordinære politiske arbeidet til regjeringa. Kvart departement rapporterer om oppfølginga av måla i budsjett dokumenta sine.

Mål 1: Utrydde alle former for fattigdom i heile verda

I Noreg har vi mindre ulikskap og lite fattigdom samanlikna med andre land. Økonomisk vekst, høg sysselsetjing både blant kvinner og menn og breie velferdsordningar bidreg til dette. Tilgang til barnehage, utdanning og helsetenester bidreg til likskap i moglegheiter, og til å redusere skilnader i levkår. Kommunane har, gjennom ansvaret for grunnleggjande velferdstenester, ei sentral rolle i å førebyggje fattigdom. Frivillige organisasjonar bidreg og til å redusere utanforskap og skape eit inkluderande samfunn.

Det er høg levestandard i Noreg. Ein liten del av innbyggjarane har likevel så låg inntekt og levestandard at det avgrensar moglegheitene deira for fullverdig deltaking i samfunnet. Som indikator på omfanget av personar med auka risiko for fattigdom tek vi utgangspunkt i såkalla vedvarande låginntekt. Dette blir målt som gjennomsnittsinntekt over ein treårsperiode under 60 prosent av medianinntekta. Delen med vedvarande låginntekt var relativt stabil i 2000-åra, men har auka noko etter 2010. I treårsperioden 2018–2020 hadde 10,1 prosent av innbyggjarane vedvarande låginntekt (studentar er haldne utanfor). Over tid har det vore vekst i gjennomsnittleg inntekt i låginntektsgruppa, men den generelle inntektsveksten har vore noko høgare.

Det har vore ein auke i kor stor del barn som bur i hushald med vedvarande låginntekt etter 2000. I treårsperioden 2018–2020 var dette talet 11,7 prosent. Det utgjer 115 000 barn. Fleire barnefamiliar med innvandrarbakgrunn og svak yrkestilknytning bidreg til denne utviklinga.

Samtidig har prosentdelen med låginntekt i andre grupper, mellom anna blant alderspensjonistar, gått ned. Pensjonistar har hatt relativt høg inntektsvekst, som følgje av auka yrkesaktivitet blant eldre og nye pensjonistkull med høgare pensjonsgrunnlag. Pensjonen for einslege minstepensjonistar er også auka dei siste åra. Det er små skilnader i låginntekt mellom kvinner og menn, med unntak av dei eldste, der fleirtalet av minstepensjonistane er kvinner.

Deltaking i arbeidslivet har mykje å seie for inntektene til den enkelte. Høg sysselsetjing er også avgjerande for den sosiale og økonomiske berekrafta i samfunnet. Det er viktig å hindre at unge blir ståande utanfor utdanning og arbeid over lengre tid. Særleg unge med helseproblem og låg kompetanse har problem med å komme i jobb. Regjeringa vil innføre ein ny ungdomsgaranti i 2023 for at unge under 30 år som har behov for arbeidsretta bistand, skal

få ei tettare og betre oppfølging frå Arbeids- og velferdsetaten. Målet er å motverke overgang til uføretrygd og auke delen som kjem i ordinært arbeid.

Det er mange med låginntekt blant innvandrarar med flyktningbakgrunn. Mange nykomne flyktninginnvandrarar har svak tilknytning til arbeidsmarknaden. Nokre innvandrarar har låg inntekt også etter å ha budd lenge i Noreg. Den nye integreringslova av 1. januar 2021 skal leggje til rette for at fleire nykomne flyktningar kan ta formell utdanning gjennom introduksjonsprogrammet, og set tydelegare krav til norskkunnskap. Kvalifisering, utdanning og arbeid er viktige innsatsområde. Auka sysselsetjing og deltaking på andre samfunnsarenaer vil betre levakåra og redusere utanforskapen blant innvandrarar. Når det gjeld flyktningane frå Ukraina, har Stortinget i juni 2022 vedteke mellombelse endringar i fleire lover. Dette skal bidra til å gjere det enklare for kommunane å busetje raskt, og til at kommunar og fylkeskommunar kan handtere situasjonen og tilpasse tenestetilbodet sitt.

Regjeringa vil arbeide for å redusere og førebyggje fattigdom blant barnefamiliar og sikre sosial mobilitet. Barnehagar og skular som løftar alle barn, uavhengig av bakgrunnen til foreldra, er viktig for å skape like moglegheiter for alle. Regjeringa vil prioritere reduserte prisar i barnehage og SFO, og at disse tenestene skal være tilgjengelege for alle. I budsjettet for 2023 foreslår regjeringa å redusere maksimalprisen i barnehagen ytterlegare. Regjeringa foreslår og å innføre gratis barnehage for 3. barn i familien som går i barnehagen samtidig. Regjeringa har allereie innført 12 timer gratis SFO i veka for alle førsteklassingar frå august 2022. Løyvinga til ferie- og fritidsaktivitetar, opne møteplassar og tiltak for å redusere skulefråfall blei auka i 2022-budsjettet. I budsjettet for 2023 foreslår regjeringa å auke tilskotet ytterlegare. Bustøtta er styrkt for barnefamiliar og andre store husstandar. Dei fleste tiltaka i *Like muligheter i oppveksten – samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier (2020–2023)* vil bli følgde opp ut strategiperioden. Regjeringa har sett ned ei ekspertgruppe om barn i fattige familier. Ekspertgruppa skal vurdere kva slags typar tiltak som har best effekt, og korleis den offentlege innsatsen bør prioriterast, for å i størst mogleg grad styrkje oppvekstvilkåra til barn i fattige familier og å førebyggje at fattigdom går i arv. Dette inneber også å vurdere kva typar tiltak som vil vere mest treffsikre for å redusere delen og talet på barn som veks opp i familier med vedvarande låginntekt.

Det er også viktig med tiltak for at alle skal ha ein trygg busituasjon, og å gi hjelp til dei som slit med rusproblematikk eller har utfordringar med psykisk helse. Regjeringa vil gjennomføre ei førebyggings- og behandlingsreform for rusfeltet og utarbeide ein ny opptrappingsplan for psykisk helse.

Internasjonalt er det overordna målet for norsk utviklingspolitikk å bidra til fattigdomsreduksjon og økonomisk vekst og velferd i utviklingsland. Den offisielle utviklingsbistanden frå Noreg (ODA) auka frå 39,5 milliardar kroner i 2020 til 40,1 milliardar kroner i 2021. Målt i kroner er dette det høgaste bistandsbeløpet nokosinne. Delen av BNI låg på 0,93 prosent. Dette er noko under målet på 1 prosent, og kjem av at ein sterk auke i olje- og gassprisar i andre halvdel av 2021 førte til høgare BNI enn ein rekna med.

Mål 2: Utrydde svolt, oppnå mattryggleik og betre ernæring, og fremje berekraftig landbruk

Noreg har god mattryggleik. Vi har rammeverk og forvaltningsinstitusjonar som sikrar at maten vi blir tilbodne, er trygg å ete. Vi er i stor grad sjølvforsynte med kjøtt, meieriprodukt, fisk og sjømat, medan vi i større grad er avhengige av import av planteprodukt.

Landbruks- og matpolitikken har fire overordna mål: mattryggleik, landbruk over heile landet, auka verdiskaping og berekraftig landbruk med lågare utslepp av klimagassar. I dei årlege jordbruksoppgjera forhandlar regjeringa og næringa om rammene for jordbruks- og matpolitikken for det følgjande året, og mellom anna om den konkrete oppfølginga av både nasjonale og internasjonale forpliktingar. Eit berekraftig landbruk skal bidra til økonomisk vekst og verdiskaping i heile landet, til at det blir teke miljøomsyn og til at matproduksjonen er godt rusta mot klimaendringar.

Det er sett i gang ei utgreiing av beredskapslagring for korn som eit tiltak for nasjonal mattryggleik. I ein situasjon med uro i internasjonale marknader for mat og energi, og sterkt aukande prisar på viktige matvarer internasjonalt, har regjeringa lagt vekt på å sikre nasjonal matproduksjon. Dette blir spegla i jordbruksavtalen i 2022, med tydeleg prioritering av matproduksjon, mattryggleik, klima og miljø.

Dei samla jordbruksareala i drift er nokså stabile. Husdyrhald bidreg til å halde oppe landbruk over heile landet. Reindrifta utnyttar tilgjengelege ressursar i marginale fjell- og utmarksområde, bidreg til næringsmessig mangfald og er ein sentral berar av samisk kultur.

Ein aktiv bruk av og eit sterkt vern om arealressursane er ein føresetnad for å nå produksjonsmålet i landbruket. Oppdatert nasjonal jordvernsstrategi handlar om vern av areal med dyrka og dyrkbar mark, og av jordsmonnet som substans. Regjeringa vil vurdere å setje eit nytt langsiktig jordvern mål om maksimal omdisponering på 2000 dekar dyrka mark årleg. Nasjonalt miljøprogram for jordbruket er innretta for å følgje opp målet om eit berekraftig landbruk med lågare utslepp av klimagassar. I nytt nasjonalt miljøprogram for 2022 er jord og jordhelse inkludert som eit eige miljøtema. Det blir arbeidd med å utvikle og breie ut gode løysingar for jord som eignar seg i praktisk jordbruk.

Norsk fiskeripolitikk er tufta på berekraftig forvaltning, berekraftig produksjon og sunn og trygg sjømat frå både fangst og oppdrett. Viltlevande marine ressursar blir forvalta gjennom kvotereguleringar, tekniske reglar for fiske, strukturtiltak og internasjonalt samarbeid. Ein føresetnad for langsiktig vekst i havbruksnæringa er at det miljømessige fotavtrykket blir halde innanfor akseptable rammer. Utfordringane er mellom anna knytt til lus og rømming, fiskehelse, fiskevelferd og behovet for marine ingrediensar til fôrproduksjon. I tillegg er det viktig å handtere moglege konflikter som gjeld kystfiske, villaksinteresser, verneinteresser, friluftsliv og turisme. Gjennom god forvaltning, regulering og overvaking legg regjeringa til rette for at det blir produsert sunn og trygg sjømat innanfor berekraftige rammer.

Eit overordna mål for ernæringsarbeidet er eit sunt og variert kosthald blant alle innbyggjarane. Generelt er det god ernæringsstatus i Noreg. Det er likevel utfordringar med for høgt inntak av salt, tilsett sukker og metta feitt, og for lågt inntak av frukt, bær, grønnsaker, grove kornprodukt og fisk. Usunt kosthald og feilernæring er ein risikofaktor for sjukdom og tidleg død. Ein stadig større del av oss lir av overvekt og fedme. Regjeringa følgjer opp kosthaldsarbeidet gjennom den tverrsektorielle handlingsplanen for betre kosthald. Handlingsplanen skildrar ei rekkje mål for kosthaldsarbeidet og omfattar mellom anna tiltak for skular, SFO, barnehagar og helseteneste.

Det nasjonale kosthaldsprogrammet *Fiskesprell* skal bidra til auka konsum av fisk hos barn og unge. *Nasjonalt strategi for godt kosthald og ernæring hos eldre i sykeheim og eldre som får heimetjenester* skal mellom anna bidra til å redusere feil- og underernæring hos eldre. Det

offentlege og matvarebransjen samarbeider godt om tiltak for betre helse og ernæring. Samarbeidet er formalisert under intensjonsavtalen for eit sunnare kosthald som blei inngått i 2016, og som no er forlengt til 2025.

Matproduksjon er avhengig av klimatiske forhold. Tilpassing til klimaendringar vil framover vere viktig for å sikre berekraftig produksjon i norsk landbruk, fiske og oppdrett. Staten har inngått ein klimaavtale med jordbruksnæringa, som skal bidra til at Noreg når dei internasjonale forpliktingane om lågare klimagassutslepp.

Bevaring og berekraftig bruk av genetiske ressursar for mat og landbruk er avgjerande for å tilpasse matproduksjonen til endra klima, nye plantesjukdommar og skadegjerarar. I 2019 fastsette Landbruks- og matdepartementet strategien *Forråd av gener – muligheter og beredskap for framtidens landbruk*, og i 2021 er det arbeidd med ein tiltaksplan for å setje strategien i verk. Frøformeira planter blir lagra i ein felles nordisk genbank, medan vegetativt formeira planter blir bevart i nasjonale klonarkiv. Gjennom drifta av Svalbard globale frøkvelv bidreg Noreg til langtidslagring av frø frå heile verda i tråd med internasjonal standard for genbankar. Årleg gir Noreg eit bidrag til FN-fondet for plantegenetiske ressursar på 0,1 prosent av norsk såvareomsetnad. I Noreg er 18 av dei nasjonale småfe-, storfe- og hesterasane i landbruket rekna som bevaringsverdige og definerte som truga. Talet på dyr av dei ulike bevaringsverdige husdyrrasane viser jamt over auke i 2021.

Internasjonalt er innsatsen for auka berekraftig matproduksjon og god ernæring styrkt dei seinare åra. Erfaringar frå midtvegsgjennomgangen av handlingsplanen for berekraftige matsystem i 2022 legg grunnlaget for ei forsterka satsing på kamp mot svolt og for betre mattryggleik gjennom tiltak for matproduksjon, verdiskaping, ernæring, kosthald og forvaltning. Krigen i Ukraina og koronapandemien gjer mattryggleik til ei hovudprioritering i utviklingssamarbeidet. Eit særleg mål er å nå småbrukarar og småskalafiskarar i dei minst utvikla landa og i Afrika sør for Sahara. Samla norsk bistand til mattryggleik blei av Norad rekna til rundt 3 milliardar kroner i 2021. Regjeringa fører vidare *Strategi for klimatilpassing, forebygging av klimarelaterte katastrofer og sultbekjempelse*, som blei lansert i 2021.

Berekraftig forvaltning av natur er grunnleggjande for å sikre og styrkje mattryggleiken. Gjennom Klima- og skoginitiativet bidreg Noreg til å kjempe mot avskoging og skogdegradering, fremje god arealplanlegging i land med tropisk skog og styrkje dei tradisjonelle matsystema til urfolk. Noreg bidreg aktivt i FN-organisasjonane med mandat innanfor mattryggleik, ernæring og langsiktig utvikling av landbruk og fiskeri og i det globale programmet for landbruk og mattryggleik frå Verdsbanken.

Mål 3: Sikre god helse og fremje livskvalitet for alle, uansett alder

Eit systematisk folkehelsearbeid og ei velfungerande og tilgjengeleg helse- og omsorgsteneste legg grunnlaget for at nordmenn flest har god helse og god livskvalitet. Den forventa levealderen er blant dei høgaste i verda. I 2021 var forventa levealder 84,7 år for kvinner og 81,6 år for menn. Forventa levealder var i perioden 2014–2020 høgast for dei med høgare utdanning og lågast for menn med grunnskule som høgast fullførte utdanning. Med høgare levealder aukar både talet på eldre i befolkninga og kor stor prosentdel dei utgjør. Fleire vil leve med kroniske sjukdommar og demens. Samtidig lever mange eldre lenger med god helse og funksjonsevne og har aktive liv, sjølv med kronisk sjukdom.

Arbeidet med helse og livskvalitet blir følgt opp gjennom ei rekkje nasjonale strategiar og handlingsplanar, mellom anna på levevaneområdet, som *Handlingsplan for fysisk aktivitet 2020–2029*. Nasjonal helse- og samhandlingsplan utgjer, saman med Helseberedskapsmeldinga og Folkehelsemeldinga, dei overordna rammene for helse- og omsorgspolitikken til regjeringa. Målet er betre helse og meistring i befolkninga, betre ressursbruk og betre pasient- og brukaropplevingar.

Trenden med nedgang i melde hiv-tilfelle held fram. I 2021 blei det meldt om 102 hiv-smitta i Noreg (64 menn og 38 kvinner), mot 137 tilfelle i 2020. 66 prosent av dei nye hiv-tilfella var innvandrarar som var smitta før dei kom til Noreg. Nasjonal strategi mot hepatittar 2018–2023 blir følgd opp.

Mange kommunar rapporterte i 2021 om psykisk helse som ei stor folkehelseutfordring. Det er starta eit omfattande program for folkehelsearbeid, der målet er å utvikle tiltak som kommunane kan bruke for å førebyggje psykiske plager og lidingar, fremje lokalt rusførebyggjande arbeid og fremje god psykisk helse og livskvalitet. Regjeringa vil setje i gang tiltak for å auke den psykiske helsekompetansen i befolkninga, mellom anna gjennom innbyggjarkampanjen *ABC for god psykisk helse*. Regjeringa vil leggje fram ein opptrappingsplan for psykisk helse i 2023 med øyremerkte midlar. Hovudområda er det helsefremjande og førebyggjande psykiske helsearbeidet, tilgjengeleg og nær hjelp og tilbodet til dei med langvarige og samansette behov. Målet er at fleire skal oppleve god psykisk helse og livskvalitet, og at dei som har psykiske plager og lidingar, skal få god og lett tilgjengeleg hjelp.

Sjølvmord er blant dei viktigaste årsakene til for tidleg død, særleg blant menn. Kvart år tek 500–600 personar sitt eige liv. Handlingsplanen for førebygging av sjølvmord 2020–2025 legg til grunn ein nullvisjon. Regjeringa følgjer opp dei ulike tiltaka i handlingsplanen, mellom anna eit prøveprosjekt for å kartleggje alle sider ved kvart enkelt sjølvmord både innanfor og utanfor helsetenesta.

Narkotikautløyste dødsfall er den tredje hyppigaste dødsårsaka blant personar under 50 år. I perioden 2010–2020 har det i gjennomsnitt vore 271 dødsfall i året. Regjeringa arbeider med ei stortingsmelding om ei førebyggings- og behandlingsreform for rusfeltet, inkludert eit nasjonalt program for rusførebyggjande arbeid blant barn og unge. Føremålet med reforma er mellom anna å førebyggje og redusere negative konsekvensar av rusmiddelbruk for enkeltpersonar og for samfunnet. Det er eit mål at bruken av narkotika blir redusert. Reaksjonane i samfunnet på narkotikabruk skal vere rimelege, og kunnskapsbasert metodikk skal liggje til grunn for både førebyggjande innsatsar og behandlings- og oppfølgingstenester.

Koronapandemien har vist samanhengen mellom smittsame og ikkje-smittsame sjukdommar. Restriktive smitteverntiltak over tid, og periodar med nedstenging vinteren 2021 og ved årsskiftet 2021–2022, har påverka levevanar negativt. Dette har ført til mindre fysisk aktivitet i grupper av befolkninga og blant barn og unge, og har avgrensa deltakinga i organiserte idretts- og fritidsaktivitetar og i eigenorganisert leik. Regjeringa legg fram ei ny stortingsmelding om folkehelsepolitikken våren 2023. Meldinga omtalar arbeidet med ikkje-smittsame sjukdommar og tilhøyrande risikofaktorar og levevanar, og ho omfattar i tillegg ein nasjonal strategi for å jamne ut sosiale ulikskapar i helse.

Nasjonal alkoholstrategi (2021–2025) følgjer opp målet om å redusere skadeleg bruk av alkohol med minst 10 prosent innan 2025 samanlikna med 2010, jf. handlingsplan for førebygging og avgrensing av ikkje-smittsame sjukdommar frå WHO. Før pandemien låg Noreg godt an til å nå målet. Under pandemien har det registrerte alkoholsalet vore høgare enn normalt, hovudsakleg som følgje av nedgang i grense- og taxfreehandel og redusert sal på restaurantar.

Røyking er framleis den enkeltfaktoren som bidreg mest til sjukdom og for tidleg død, og som også særleg bidreg til sosial ulikskap i helse. Tal for 2021 viser at 16 prosent av innbyggjarane (16–74 år) røykjer, 8 prosent dagleg, og at 19 prosent brukar snus, 15 prosent dagleg.

Andelen eldre vil auke vesentleg i åra som kjem. Regjeringa vil bidra til ei meir berekraftig helse- og omsorgsteneste i kommunane, mellom anna ved hjelp av digitalisering, innovasjon og ny teknologi, betre tilgang til personell og kompetanse og betre måtar å organisere oppgåver, ansvar og tenester på. Regjeringa vil etablere ei helseteknologiordning og føre vidare nasjonalt velferdsteknologiprogram. Vidare har regjeringa starta arbeidet med ei stortingsmelding om Bu trygt heime-reforma.

Menneske kan bli utsette for miljøgifter frå produkt dei omgir seg med, og via drikkevann, mat, byluft, støv og inneluft. Noreg er eit av dei landa i Europa der det er lågast risiko for tidleg død på grunn av lokal luftforureining frå vegtrafikk og andre kjelder. Lokal luftforureining er redusert dei siste åra, men er framleis ei utfordring enkelte stader. Noreg ligg langt framme når det gjeld nedkjeming av vassborne sjukdommar.

Trafikktryggleiksarbeidet byggjer på ein visjon om at det ikkje skal finnast ulykker med drepne eller hardt skadde i transportsektoren – nullvisjonen. Det er ein ambisjon i *Nasjonal transportplan 2022–2033* (NTP) at det innan 2030 maksimalt skal vere 350 drepne og hardt skadde i vegtrafikken, og maksimalt 50 drepne. Ingen skal omkomme i vegtrafikken i 2050. I 2021 omkom 80 personar i trafikken, det lågaste talet sidan 1944. Dersom risikoen for å bli drepen per køyrde kilometer hadde vore den same som i toppåret 1970, hadde vi hatt 20 gonger fleire omkomne i 2021. Utviklinga så langt i år viser ei auke talet på drepne i trafikken samanlikna med 2021.

Internasjonalt er helse ei av hovudsatsingane til Noreg. Noreg bidreg til betre helsedekning, helsefremjande arbeid og helsetryggleik i dei fattigaste landa, til styrking av seksuell og reproduktiv helse, og til å fremje mødre- og barnehelse. Ikkje-smittsame sjukdommar utgjer den største sjukdomsbyrda globalt. Noreg bidreg til å styrkje primærhelsetenesta i fleire låginntektsland med førebygging, diagnostisering og behandling av desse sjukdommane. Regjeringa styrkjer satsinga på global helseforskning for å bidra til varige forbetringar i helsetilstanden til sårbare grupper i låg- og mellominntektsland. Norsk bistand legg vekt på institusjonssamarbeid som eit ledd i arbeidet med å sikre universell helsedekning.

Noreg tok på seg ei leiroll i arbeidet for å sikre likeverdig global tilgang til legemiddel, vaksinar og testar i kampen mot koronapandemien. Saman med Sør-Afrika leier Noreg fasiliteringsrådet for det globale samarbeidet Access to Covid-19 Tools Accelerator (ACT-A).

Helseberedskapen internt i Noreg er avhengig av velfungerande internasjonale system og global deling av kunnskap og informasjon. Det er derfor avgjerande at også andre land har god evne til å førebyggje, oppdage og handtere utbrot av smittsame sjukdommar. WHO er

viktig for å fremje norske helsepolitiske interesser og er ein viktig kanal for norsk helsebistand. Noreg arbeider for å sikre fagleg sjølvstende og mynde til WHO, og for tiltak som kan bidra til meir samarbeid, betre informasjonsflyt og meir openheit mellom land og WHO i kriser.

Pandemien har vist at europeisk samarbeid er avgjerande for å handtere grensekryssande helsetruslar. Den nye helseunionen vil bidra til at EU er betre rusta til å møte akutte helsekriser og meir langsiktige folkehelseutfordringar. Noreg deltek i forskings- og innovasjonsprogrammet *Horisont Europa* og helseprogrammet *EU4Health*.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om god helse i sju land i EØS. Støtta er primært retta mot å utvikle eit meir robust, effektivt og inkluderande helsevesen.

Mål 4: Sikre inkluderande, rettferdig og god utdanning og fremje moglegheiter for livslang læring for alle

Noreg har eit høgt utdanningsnivå. I 2021 gjekk 97,4 prosent av alle barn mellom 3 og 5 år i barnehage. Alle barn har rett og plikt til grunnskuleopplæring frå det året dei fyller 6 år, og til dei har fullført tiande trinn. I 2020 gjekk 98 prosent av elevane vidare til vidaregåande opplæring.

Barnehagane bidreg til barna sitt behov for omsorg, leik, læring og danning. Dei fleste barn går i barnehage, men barn i familiar med låg inntekt er underrepresenterte. Regjeringa ønskjer at barnehage skal vere billegare for alle. Frå august 2022 er maksimalprisen redusert til prisenivået frå barnehageforliket i 2003, og i statsbudsjettet for 2023 foreslår regjeringa å redusere maksimalprisen ytterlegare. Regjeringa foreslår også å innføre gratis barnehage for det tredje barnet i samme familie som går i barnehage samtidig.

Ein høgare prosentdel minoritetsspråklege barn enn før går no i barnehage. Regjeringa vil styrkje satsinga på barnehage i område med integrerings-, språk- og levekårsutfordringar og forbetre dei behovsprøvde moderasjonsordningane. I statsbudsjettet for 2023 foreslår regjeringa å styrke tilskotet til auka bemanning og pedagogtettleik i barnehagar i levekårsutsette område, og å styrke tilskotet til tiltak for å styrke den språklege utviklinga for minoritetsspråklege barn i barnehage.

Kompetansen til barnehagetilsette er viktig for kvaliteten på tilbodet. Gode barnehagar føreset at ungane møter tilsette med god og relevant kompetanse. Regjeringa ønskjer å heve prosentdelen barnehagelærarar og barne- og ungdomsarbeidarar og styrkje kompetansetilbodet til barnehagetilsette.

Regjeringa vil bidra til å utdanne fleire samisktalande lærarar, barnehagelærarar og helsearbeidarar, og å auke talet på samiske barnehageplassar. Mangelen på samiskspråklege tilsette er den største utfordringa for å styrkje og utvikle samisk språk og identitet i barnehage og skule. Regjeringa arbeider med fleire tiltak, mellom anna i samarbeid med Sametinget, for å auke kompetansen og rekrutteringa.

Alle barn og unge som kjem til Noreg, skal få høve til å leve eit trygt og godt liv i den tida dei er i landet. Ungane skal få eit opplæringstilbod så raskt som mogleg. I lys av krigen i Ukraina har regjeringa føreslått endringar i regelverket. Barn får rett til barnehage når dei blir busette, og kommunane pliktar å tilby skuleplass i grunnskulen seinast innan tre månader etter at elevane kjem.

Det viktigaste for læringa, meistringa og trivselen til barn og unge er at dei møter kvalifiserte lærarar som har tid til å sjå kvar enkelt elev. Regjeringa vil arbeide for å rekruttere, utdanne og behalde fleire kvalifiserte lærarar. Vi treng fleire menn og personar med innvandrarakgrunn til barnehagelærarutdanning og grunnskulelærarutdanning for trinn 1–7. Derfor har regjeringa ei satsing der bruk av mannlege rollemodellar er eit av tiltaka.

Skulen tok i bruk nye læreplanar hausten 2020. Det nye læreplanverket definerer tre tverrfaglege tema: folkehelse og livsmeistring, demokrati og medborgarskap og berekraftig utvikling. Alle elevar skal tileigne seg kompetanse som er nødvendig for å fremje berekraftig utvikling. Fagfornyinga, med det nye læreplanverket LK20/LK20S, blir evaluert i perioden 2020–2025. Eit uavhengig programstyre leier arbeidet. Regjeringa har sett ned eit partssamansett utval som skal gå gjennom kvalitetsvurderingssystemet i skulen og føreslå endringar i prøver, verktøy og datakjelder med mål om å leggje betre til rette for kvalitetsutvikling på alle nivå i skulen. Utvalet leverer delrapport i januar 2023 og sluttrapport i oktober 2023.

Som ei oppfølging av Meld. St. 6 (2019–2020) *Tett på – tidleg innsats og inkluderande fellesskap i barnehage, skule og SFO*, er det sett i gang eit varig kompetanseløft for spesialpedagogikk og inkluderande praksis. Dette skal bidra til å sikre tilstrekkeleg kompetanse i kommunane og fylkeskommunane til å førebyggje, følgje opp og fange opp alle barn og elevar slik at dei får eit godt tilpassa og inkluderande tilbod.

Vidareutdanningstilboda i spesialpedagogikk for lærarar i barnehage og skule er styrkt med fleire plassar i 2022. Samtidig med kompetanseløftet går det føre seg ei omstilling i Statped, som avgrensar og gjer tydeleg at oppgåvene til Statped omfattar tenester og kompetanse til kommunar og fylkeskommunar på små og særleg spesialiserte fagområde. Våren 2021 vedtok Stortinget endringar i ei rekkje velferdstenestelover, mellom anna i barnehagelova og opplæringslova. Føresegnene om samarbeid i desse lovene er styrkte og harmoniserte. Det er innført ei samordningsplikt for kommunane ved yting av velferdstenester, og det er innført ein rett til barnekoordinator. Lovendringane gjeld frå 1. august 2022.

Tidleg innsats og inkluderande fellesskap er viktig for å motverke kjønnsforskjellane i skulen. God kompetanse hos lærarane vil vere eit viktig bidrag for å tilpasse opplæringa til kvar enkelt elev ut frå føresetnadene deira. Kompetanse om likestilling og kjønn er ein viktig del av kva elevane skal lære i faga.

Aldri før har fleire fullført vidaregåande opplæring. 80 prosent av elevane som starta vidaregåande opplæring i 2014 fullførte, ein auke på 8 prosentpoeng sidan 2006. Gutar fullfører i mindre grad enn jenter. På yrkesfag er det 68 prosent som fullfører, mot 90 prosent på studieførebuande utdanningsprogram. Regjeringa har som mål at fleire skal fullføre vidaregåande opplæring, og at alle får høve til å lære heile livet.

Noverande *Langtidsplan for forskning og høgere utdanning 2019–2028* har ein opptrappingsplan for kvalitet i høgare utdanning. Bærekraftsagendaen er teke inn i måla i den nye langtidsplanen for forskning og høgere utdanning (2023–2032) og set tydeleg preg på dei tematiske prioriteringane, mellom anna klima, miljø og energi.

Halvparten av alle i aldersgruppa 25–64 år deltok i formell eller ikkje-formell opplæring i 2021. For dei som byrja på bachelor i 2017, var det 50,9 prosent som fullførte på tre år, ein auke frå 47,8 prosent for kullet som starta i 2015.

Regjeringa er oppteken av å løfte kompetansen i heile arbeidslivet og vil leggje fram ei melding til Stortinget om kompetansebehovet i arbeidslivet på kort og lang sikt. Lokale studiesenter får eit særleg ansvar for å leggje til rette for utdanning der folk bur, basert på lokale kompetansebehov. Det er sett av 40 millionar kroner for å støtte studiesentera og 144 millionar kroner til fleksibel og desentralisert utdanning frå fagskular, høgskular og universitet i 2022. Meldinga vil også gjere greie for arbeidet med ei kompetansereform for arbeidslivet. Trepertssamarbeidet gir eit godt grunnlag for å oppnå felles mål. Regjeringa har ført vidare Kompetansepolitisk råd og vil forme kompetansereforma i samarbeid med arbeidslivet gjennom samarbeid i rådet.

Internasjonalt er god og relevant utdanning avgjerande for høg sysselsetjing, berekraftig økonomisk vekst, sosial utjamning og kampen mot fattigdom. Dei fleste av ungane i verda får grunnutdanning, også i fattige land, men det er likevel 258 millionar barn og unge som ikkje går på skule. Over halvparten av alle barn som ikkje går på skule bur i land prega av krise og konflikt. Utdanning av jenter reduserer risikoen for barneekteskap og tidleg graviditet. Jenter er framleis underrepresenterte i utdanning i utviklingsland. Skulane har opna opp i dei fleste land, men pandemien har hatt store konsekvensar for tilgangen barn og unge har til god utdanning.

Utdanningssatsinga blir ført vidare på eit høgt nivå. Det blir særleg lagt vekt på utdanning i krise og konflikt, utdanning for jenter, skulemat og yrkesopplæring i sentrale næringar som klimasmart landbruk, rein energi og mattryggleik. Ein stor del av utdanningsbistanden blir kanalisert gjennom multilaterale organisasjonar og fond som UNICEF, UNESCO, Det globale partnerskapet for utdanning og det globale fondet Education Cannot Wait. Norske og lokale sivilsamfunnsorganisasjonar og dessutan styresmakter i partnerland er også viktige kanalar for norsk støtte.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om god utdanning i sju land i EØS. Støtta er primært retta mot utdanning, stipend, lærlingordningar og ungt entreprenørskap.

Mål 5: Oppnå likestilling og styrkje stillinga for jenter og kvinner i samfunnet

I World Economic Forum sin *Gender Gap Report 2022* er Noreg nr. tre i likestilling av 146 vurderte land. Ranginga er basert på dei fire hovudområda yrkesdeltaking, utdanning, helse og politisk gjennomslag. Noreg har same plassering som i rapporten frå 2021, tross ei marginal auke i skilnaden mellom kvinner og menn (kjønsgap) på 0,4 prosent samanlikna med 2021.

Sjølv om Noreg ligg på toppen av statistikken over likestilte land, og dei fleste andre ser til oss, er ikkje regjeringa fornøgd. Regjeringa vil ha ein fornya innsats i likestillingspolitikken og har fem hovudprioriteringar: Økonomisk sjølvstende og eit likestilt arbeidsliv, fridom frå vald og seksuell trakassering, fridom frå negativ sosial kontroll, betre kvinnehelse og likestillingsutfordringane til menn.

Norske kvinner tek i stor grad del i arbeidslivet. Skilnaden mellom sysselsetjingsgraden til menn og kvinner er blant dei minste i OECD, men arbeidsmarknaden er kjønnsdelt. Kvinner og menn jobbar i ulike delar av arbeidsmarknaden, i ulike yrke, næringar og sektorar. 85 prosent av arbeidstakarar i Noreg jobbar i eit kvinne- eller mannsdominert yrke. Langt fleire kvinner enn menn jobbar deltid. Deltid er med på å halde oppe kjønnsforskjellane i

arbeidslivet. Heiltidskultur er viktig i eit samfunnsøkonomisk perspektiv. Det er viktig for å sikre økonomisk fridom og sentralt for medverknaden, tryggleiken og føreseielegheita til arbeidstakarane. Regjeringa vil derfor sikre ei heiltidsnorm i arbeidslivet.

I 2021 tente kvinner i gjennomsnitt 87,9 prosent av lønna til menn. Frå 2020 er det innført nye reglar om lønnskartlegging fordelt på kjønn for arbeidsgivarar. Opplysningane skal komme fram av årsrapporten for 2021 eller eit anna offentleg dokument. Lønnskartlegginga gir arbeidsgivarar grunnlag for å vurdere om det er lønsskilnader mellom kvinner og menn, slik at dei kan setje inn tiltak. Dei tilsette får moglegheit til å samanlikne lønna si med gjennomsnittet for eiga stillingsgruppe.

Det er partane i arbeidslivet som har ansvar for lønnsdanninga. Regjeringa vil bidra til høg organisasjonsgrad, mellom anna ved å doble fagforeiningsfrådraget. Regjeringa ønskjer også eit forsterka trepartssamarbeid.

Det er langt færre kvinner enn menn i toppen av norsk næringsliv. Ifølgje CORE Topplederbarometer 2022 er berre 15,5 prosent av administrerande direktørar i dei 200 største norske selskapa kvinner. Færre enn tre av ti toppledarar er kvinner. Ein viktig grunn er at kvinner tek meir omsorgsansvar heime. Derfor blir det viktig med gode tiltak for å bidra til betre balanse mellom jobb og familieliv. Regjeringa vil arbeide for meir kjønnsbalanse på toppen av det private næringslivet.

Vi veit at kjønn har noko å seie for helse og helseutfordringar. Regjeringa prioriterer kvinnehelse for å sikre likeverdige helsetenester og vil leggje fram ein strategi for kvinnehelse. Eit viktig grunnlagsdokument for strategien er arbeidet som blir gjort i Kvinnehelseutvalet, som skal leggje fram sin NOU om kvinnehelse og helse i eit kjønnsperspektiv den 8. mars 2023.

Seksuelle overgrep og vald i nære relasjonar er alvorleg kriminalitet som skal prioriterast høgare i heile straffesakskjeda – frå førebygging til straffegjennomføring. Kvinner blir i større grad enn menn utsette for vald i nære relasjonar, seksuell trakassering, valdtekt, negativ sosial kontroll, kjønnslemlesting og tvangsekteskap. Regjeringa arbeider med ein opptappingsplan mot vald og overgrep mot barn og vald i nære relasjonar. Planen skal mellom anna bidra til den norske gjennomføringa av Europarådskonvensjonen for å førebyggje og kjempe mot vald mot kvinner og vald i nære relasjonar (Istanbulkonvensjonen) og Europarådskonvensjonen om vern av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk (Lanzarotekonvensjonen). Krisesentertilbodet er eit av dei viktigaste hjelpetilboda for utsette for vald i nære relasjonar. Regjeringa har sett i gang eit arbeid med å greie ut lovendringar og vurdere tiltak for å styrkje kvaliteten i krisesentertilbodet.

Det er ei absolutt 18-årsgrense for å inngå ekteskap i Noreg. Etter ei lovendring våren 2021 er det vedteke at ekteskap som er inngått før partane er 18 år etter utanlandsk rett, som ein klar hovudregel ikkje vil bli anerkjende i Noreg.

Når det gjeld negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlesting, blir dette følgt opp gjennom handlingsplanen *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021–2024)*. Viktige innsatsområde er kompetanseheving av tilsette i hjelpetenestene og styrking av rettsvernet for utsette personar.

I Hurdalsplattforma har regjeringa varsla at arbeidet mot seksuell trakassering skal styrkjast, og at ILO-konvensjon nr. 190 om avskaffing av vald og trakassering i arbeidslivet skal ratifiserast. Konvensjonen blei vedteken på ILOs arbeidskonferanse i 2019 og blei sett i kraft i juni 2021. Konvensjonen er den første internasjonale avtalen som anerkjenner at alle har rett til eit arbeidsliv fritt for vald og trakassering. Forslag om å ratifisere konvensjonen har vore på høyring med frist 8. juni 2022.

Internasjonalt er Noreg tydeleg i forsvaret for likestilling og rettar for jenter og kvinner. Å styrkje rettane til kvinner er eitt av seks satsingsområde i utviklingspolitikken. Noreg prioriterer særleg støtte til seksuell og reproduktiv helse og rettar, inkludert familieplanlegging, prevensjon og trygge abortar. Arbeid for å kjempe mot barneekteskap og kjønnslemlesting er ført vidare.

Kvinner, fred og tryggleik er blant dei norske hovudprioriteringane i tryggingrådet i FN. I 2021 er det arbeidd særleg med mandatfornyngar. I Afghanistan har Noreg gitt vern til kvinneaktivistar i etterkant av at Taliban tok over makta. Det er innleidd samarbeid med Jemen om ein nasjonal handlingsplan for kvinner, fred og tryggleik, og Noreg har bidrege til auka inkludering av meningsfylt deltaking frå kvinner i fredsarbeidet.

FN-organisasjonen for kvinnerettar og likestilling (UN Women) og FNs befolkningsfond (UNFPA) er sentrale samarbeidspartnarar i arbeidet for kvinnerettar, inkludert at kvinner har rett til å bestemme over eigen kropp. Regjeringa har også tett samarbeid med sivilsamfunnsaktørar i arbeidet for internasjonal likestilling, inkludert FOKUS, CARE, Plan og Sex og Politikk.

Noreg har teke internasjonal leiarskap i kampen mot seksualisert og kjønnsbasert vald og i å betre tilgangen til seksuelle og reproduktive helsetenester i humanitære kriser. Dette blir mellom anna gjort gjennom støtte til UNFPA, Den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC), Kirkens Nødhjelp og FN-kontoret for konfliktrelatert seksualisert vald.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om likestilling mellom kjønna i fem land i EØS. Støtta er primært retta mot å førebyggje vald i nære relasjonar.

Regjeringa har som mål at minst 50 prosent av all bilateral bistand skal ha likestilling som hovud- eller delmål. I 2021 var talet 41 prosent.

Mål 6: Sikre berekraftig vassforvaltning og tilgang til vatn og gode sanitærforhold for alle

Noreg har tilfredsstillande sanitærforhold og god tilgang på reint drikkevatn. Om lag 99 prosent av innbyggjarane har drikkevatn med tilfredsstillande hygienisk kvalitet. Likevel er det behov for tiltak for å hindre framtidige problem. Det kommunale leidningsnettet er generelt i dårleg stand, og lekkasjegraden er høg. I gjennomsnitt lek 30 prosent av produsert og reinsa drikkevatn ut før det når forbrukaren. Ei anna utfordring er at vassforsyningssystema kan vere sårbare for uønskte hendingar. Alle vassforsyningssystem skal ha beredskapsplanar slik at det også under kriser, katastrofar eller ved konfliktsituasjonar kan leverast nok trygt drikkevatn.

Noreg har fastsett nasjonale mål og sett i verk ei rekkje tiltak i tråd med WHO-/UNECE-protokollen for vatn og helse. Den nye drikkevassforskrifta frå 2017 har strengare krav til drift og vedlikehald av leidningsnettet, beredskap, leveringstryggleik og vern av drikkevasskjelder. Forslag til endringar av enkelte av føresegnene vil bli sendt på høyring i 2022.

Folkehelseinstituttet (FHI) kartlegg sjukdomsbyrda som følgje av konsum av drikkevatt. Kartlegginga er forventa å liggje føre i 2023.

Utslepp av kjemikaliar og materiale som kan påverke vasskvaliteten og drikkevattnet er strengt regulerte. Majoriteten av befolkninga er knytte til kommunale reinseanlegg. Om lag 60 prosent av befolkninga er knytte til reinseanlegg der avløpsvatnet blir reinsa biologisk eller kjemisk. Ein stor del av det kommunale leidningsnettet er gammalt og/eller dårleg, og mange avløpsreinseanlegg oppfyller ikkje reinsekrava i forureiningsregelverket. Dette fører til utslepp av ureinsa og dårleg reinsa avløpsvatn.

For langsam fornying av både drikkevass- og avløpsnettet fører til risiko for spreiding av ureinsa avløpsvatn til vassførekomstar og drikkevassnettet, og dermed fare for spreiding av smittsame sjukdommar. Å tilpasse vass- og sanitærssystema til forventa klimaendringar vil vere ei utfordring i ein del kommunar.

For å styrkje og samordne samfunnstryggleiken innanfor vassområdet på grunn av endra risikobilete, forventa klimaendringar og stort vedlikehaldsetterslep, har regjeringa oppretta eit interdepartementalt samarbeidsforum for vatn og avløp med deltaking på departementsrådsnivå frå Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet og Olje- og energidepartementet. Det er sett i gang eit arbeid med sikte på revisjon av dei nasjonale måla for vatn og helse med ein tverrsektoriell gjennomføringsplan.

Det er utarbeidd ein moglegheitsstudie for å undersøkje potensialet for innovasjon og effektivisering i vass- og avløpssektoren, inkludert korleis kommunane kan fornye og renovere leidningsnettet raskare og meir kostnadseffektivt. Moglegheitsstudien vil inngå som eit grunnlagsdokument i samband med revisjon av dei nasjonale måla for vatn og helse. Regjeringa arbeider også med oppfølging av forslaget frå overvassutvalet om verkemiddel i NOU 2015: 16 *Overvann i byer og tettsteder – som problem og ressurs*. Forslag til endringar i plan- og bygningslova, vass- og avløpsanlegglova og forureiningslova var på høyring i 2020 og er no til behandling i Kommunal- og distriktsdepartementet og Klima- og miljødepartementet.

Noreg forvaltar nasjonale og grenseoverskridande vassressursar, og vernar og restaurerer vassrelaterte økosystem på ein god måte. Vassdirektivet til EU blir gjennomført gjennom nasjonal lovgiving. I tråd med vassforvaltningsplanane blir det sett i verk tiltak for å oppnå dei økologiske og kjemiske måla for dei fleste vassreservar innan 2033. Planane skal revurderast og om nødvendig oppdaterast kvart sjette år for å sikre ei meir målretta og betre prioritering av innsatsen. Den første oppdateringa vil skje i løpet av 2022. Måloppnåinga er forventa å auke som eit resultat av tiltaka som er gjennomførte i den noverande planperioden. To tredelar av alle vassreservar har god økologisk tilstand eller godt økologisk potensial. For at fleire reservar skal nå målet, er det behov for miljøforbetrande tiltak. Innanfor jordbrukssektoren blir det mellom anna arbeidd med strengare krav til lagring og bruk av gjødsel. *Naturstrategi for våtmark*, som blei lagd fram i juni 2021, har som mål å bremse den nedbyggingstakta vi ser i dag, og forbetre den økologiske tilstanden i våtmark.

Det er eit godt samarbeid med nabolanda om grenseoverskridande vassdrag. Noreg har inngått ei rekkje bilaterale avtalar med Finland, Russland og Sverige. Enkelte av desse

avtalane er knytte til oppnåing av krava i vassdirektivet, medan andre regulerer konkret bruk av vassdraget til vasskraft eller fiske.

Internasjonalt er den norske innsatsen for berekraftsmål 6 knytt til område som helse, utdanning, utvikling på landsbygda og humanitær bistand. Kirkens Nødhjelp er den viktigaste samarbeidspartnaren når det gjeld vatn, sanitær og hygiene (WASH). Organisasjonen bidrog til at 1,2 millionar menneske fekk tilgang til vass- og sanitærfaciliter i 2021. Noreg arbeider også med å fremje berekraftig forvaltning av og samarbeid om grenseoverskridande vassressursar som Nilen og elvane i Himalaya-området.

Mål 7: Sikre tilgang til påliteleg, berekraftig og moderne energi til ein overkommeleg pris

I Noreg er praktisk talt alle sikra tilgang til energi. Om lag 73 prosent av det totale energiforbruket kjem frå fornybare kjelder, i hovudsak vasskraft. Dette er høgt i internasjonal samanheng. Noreg har overskot av kraft i eit normalår. Eit veldrive og effektivt energisystem gir god forsyningstryggleik og bidreg til å halde kostnadene nede.

Regjeringa har innført ei rekkje mellombelse støtteordningar som hjelp til å handtere dei rekordhøge straumprisane, med auka bustøtte, straumstipend til studentar og ei straumstøtteordning for hushald. På bakgrunn av oppdaterte vurderingar av kraftsituasjonen framover er den mellombelse straumstøtteordninga forlengd slik at ho gjeld til mars 2023.

Regjeringa følgjer kraftsituasjonen nøye. Det blir arbeidd med tiltak som skal leggje til rette for betre fastprisavtalar til folk og bedrifter. Regjeringa har utnemnt ein energikommisjon som skal kartleggje energibehova og føreslå auka energiproduksjon. Målet er at Noreg framleis skal ha overskotsproduksjon av kraft, og at norsk industri og straumkundar framleis skal ha rikeleg tilgang til fornybar kraft.

Vasskrafta står i dag for nesten 90 prosent av den norske kraftforsyninga. Potensialet for ny vasskraft er avgrensa. Verneplan for vassdrag ligg i hovudsak fast. Sjølv om det største potensialet er realisert, vil vasskrafta framleis stå for størsteparten av den norske kraftforsyninga i tida framover.

Dei siste åra er det særleg vindkraft på land som har bidrege med ny fornybar kraftproduksjon. Dei fleste vindkraftanlegga hadde frist for å komme i drift i 2021. Produksjon av vindkraft og annan fornybar energi er klimavennleg. Samtidig må utbygginga skje slik at det ikkje gir uakseptable verknader for lokalsamfunn og viktige miljø- og samfunnsinteresser. I april 2022 opna regjeringa igjen for konsesjonsbehandling av vindkraft på land, der vertskommunane samtykkjer til det, etter ein pause på tre år. Behandlinga av nye prosjekt skjer på bakgrunn av vindkraftmeldinga (Meld. St. 28 (2019–2020)) og stortingsbehandlinga av meldinga. Rolla til kommunen skal styrkjast, og det skal stillast strengare krav til konsesjonsbehandlinga basert på eit oppdatert kunnskapsgrunnlag.

Hywind Tampen er under utbygging. Dette blir den største flytande havvindparken i verda med ein kapasitet på 88 MW. Han skal forsyne delar av kraftbehovet på felta Snorre og Gullfaks. Havområda Utsira nord og Sørlege Nordsjø II er opna for søknader om fornybar energiproduksjon. Det første prosjektet på Sørlege Nordsjø II, som vil vere på om lag 1500 MW, skal forsyne Fastlands-Noreg. Regjeringa har starta arbeidet med å identifisere nye

område for fornybar energiproduksjon til havs. Det er ikkje avklart kor store delar av krafta som vil gå inn i det norske kraftsystemet, og kor store deler som vil bli eksportert til Europa. Havvindpolitikken til regjeringa er skildra i Meld. St. 11 (2021–2022) *Tilleggs melding til Meld. St. 36 (2020–2021)*.

Verkemidla på tilbods- og forbrukssida støttar opp om ytterlegare overgang frå fossil til fornybar energi og meir effektiv energibruk. Meld. St. 36 (2020–2021) *Energi til arbeid – langsiktig verdiskaping fra norske energiresurser* presenterte ein elektrifiseringsstrategi med tiltak som på kort og lang sikt skal bidra til ei balansert utvikling av kraftsystemet. Stortingsmeldinga presenterte også eit vegkart for etablering av ei samanhengande verdikjede for hydrogen der produksjon, distribusjon og bruk blir utvikla parallelt. Regjeringa stiller seg bak dette vegkartet og konkretiserer og oppdaterer arbeidet med hydrogen i Meld. St. 11 (2021–2022) *Tilleggs melding til Meld. St. 36 (2020–2021)*.

For at hydrogen skal vere eit reelt alternativ, må det produserast utan eller med svært låge utslepp, og det må vere tilgjengeleg, konkurransedyktig og sikkert. Noreg har i utgangspunktet gode føresetnader for å ta del i ein eventuell framtidig hydrogenmarknad. Vi har eit sterkt næringsliv og gode forskings- og teknologimiljø. Vi har industriverksemder med kompetanse og ambisjonar for produksjon og bruk av hydrogen. Vi har fornybarressursar og naturgassressursar som kan gi produksjonsfortrinn. Ulike analysar viser eit stort spenn i storleiken på ein framtidig hydrogenmarknad. Det er også stor uvisse om og når ein slik marknad vil få ein viss storleik, og i kva segment hydrogen eventuelt vil vinne fram. Utviklinga er i stor grad avhengig av politisk bestemte klimatiltak og av teknologiutviklinga for både hydrogen og konkurrerende teknologiar og løysingar. Regjeringa vil bidra i utviklinga av ein marknad for hydrogen i Europa mellom anna gjennom å delta i relevante samarbeidsforum og -program for hydrogen, regelverksutforming i Europa, forskningssamarbeid og bilateralt samarbeid med relevante land.

Energimarknadene globalt og i Europa står overfor store endringar, mellom anna som følge av ny teknologi, skjerpa klimapolitikk og aukande energietterspurnad. I åra framover er bruken av elektrisitet i Noreg venta å stige i fleire sektorar og på nye område, særleg på grunn av elektrifisering av industri, transport, installasjonar på norsk kontinentalsokkel og ny kraftkrevjande næringsverksemd. Det er strenge energikrav til nye bygg og krav om økodesign og energimerking av energirelaterte produkt. Noreg har eit nasjonalt mål om å forbetre energiintensiteten med 30 prosent frå 2015 til 2030. Energiintensiteten viser kor effektivt vi som samfunn brukar energien.

Internasjonalt bidreg bistandsbudsjettet til auka tilgang til elektrisitet og utbygging av fornybar energi. Å produsere energi utan klimagassutslepp er ei av dei store globale utfordringane i vår tid. Energitilgangen er ustabil og utilstrekkeleg i mange utviklingsland. Regjeringa støttar derfor internasjonale initiativ som bidreg til varig energiomlegging og utfasing av kolkraft. Gjennom Norfund gir Noreg støtte til utbygging av fornybar energi i ei rekkje land i regi av privat sektor. I 2021 investerte Norfund i energiprosjekt med ein total kapasitet på 1475 MW. Norfund vil forvalte det nye klimainvesteringsfondet, som vil ha ein årleg kapitaltilførsel på 2 milliardar kroner. Løyvinga til fornybar energi dekkjer tiltak som forbetrar investeringsklimaet og reduserer risiko, betrar energiforvaltninga i samarbeidslanda, byggjer ut straumnettet, støttar lokale straumløysingar, bidreg til auka bruk av reine kokeomnar og bidreg til utfasing av

kol. Innsatsen er særleg retta mot partnerland i Afrika. Heile 91 prosent av innbyggjarane i verda har no tilgang til elektrisitet, ein auke frå 83 prosent i 2010.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om rein energi til alle i sju av EØS-landa. Støtta er primært retta mot fornybar energi, energieffektivisering og energitryggleik.

Mål 8: Fremje varig, inkluderande og berekraftig økonomisk vekst, full sysselsetjing og anstendig arbeid for alle

Norsk økonomi er i ein kraftig høgkonjunktur. Den registrerte arbeidsløysa er særleg låg, og eit stort tal verksemdar over heile landet melder om mangel på arbeidskraft. På same tid har inflasjonen auka kraftig det siste året, blant anna som følge av den effekten som krigen i Ukraina har hatt på energimarknadane.

Regjeringa vil føre ein politikk som gjer at norsk petroleumsindustri blir utvikla, ikkje avvika. Det skal leggast til rette for at norsk kontinentalsokkel framleis skal vere ein stabil og langsiktig leverandør av olje og gass til Europa i ei svært krevjande tid. Regjeringa ønskjer eit stabilt aktivitetsnivå på norsk sokkel, med auka innslag av nye næringar som karbonfangst og -lagring, hydrogen, havvind, havbruk og mineral.

Petroleumsverksemda vil spele ei viktig rolle i norsk økonomi i lang tid framover. Ho vil framleis vere den største næringa i landet, men er ikkje venta å bli ein like stor vekstmotor fram mot og forbi 2030. Grunnlaget for vidare vekst må komme frå andre næringar. Vi kan ikkje forvente at éi ny enkeltnæring vil ta over som vekstmotor etter petroleumssektoren.

Berekraftig økonomisk vekst og full sysselsetjing blir best oppnådd med openheit mot andre økonomiar, sterk konkurranse, gode og stabile rammevilkår for næringslivet og insentiv til å arbeide, investere og til å ta utdanning. Fri handel med varer og tenester gir land moglegheit til å utnytte relative fortrinn og er ei viktig drivkraft for vekst i inntekter og levestandard. Sterk konkurranse, både mellom nasjonale og internasjonale aktørar, fremjar høg produktivitet og god utnytting av ressursar. Universelle støtteordningar fangar opp dei som fell utanfor, og må formast ut slik at dei ikkje undergrev insentiv til utdanning og arbeid.

Berekraftig vekst fordrar at så mange som mogleg deltek i arbeidslivet. Ein aktiv arbeids- og velferdspolitikkk legg til rette for dette. I tillegg er særskilde innsatsar, som å innføre ein ny ungdomsgaranti og den nye integreringslova frå 1. januar 2021, viktige for å bidra til at fleire kan delta i arbeidslivet. Integreringslova skal bidra til at innvandrere får gode norskkunnskapar, kunnskap om norsk samfunnsliv, formelle kvalifikasjonar og en varig tilknytning til arbeidslivet. Lova set tydelegare krav til norskkunnskapar.

Eit delmål under berekraftsmål 8 handlar om å bryte koplinga mellom vekst og miljøskadar. Noreg har gjennomgåande effektive verkemiddel for å redusere miljøproblem som er knytte til økonomisk aktivitet. For andre miljøproblem enn utslepp av klimagassar blir det ofte nytta ulike typar direkte reguleringar. For dei fleste miljøproblema er utfordringane mindre i Noreg enn i dei fleste andre industriland, men vi har utfordringar med tap av naturmangfald.

Reiseliv er ei framtidsnæring som skal bidra til å sikre verdiskaping og arbeidsplassar i heile landet. Regjeringa vil bidra til at det blir jobba for å gjere næringa meir berekraftig, for å sikre fleire heilårs arbeidsplassar og for at konsekvensane av koronakrisa blir kortvarige.

Destinasjonsselskap og regionalt samarbeid skal sikre grunnlaget for dei lokalt forankra reiselivsbedriftene.

Ein fleksibel arbeidsmarknad, god makroøkonomisk styring og samarbeid med partane i arbeidslivet støttar opp under berekraftsmåla om full sysselsetjing, anstendig arbeid for alle, lik lønn for likt arbeid, ungdomssysselsetjing og arbeidstakarrettar. Den norske arbeidslivsmodellen vernar arbeidstakarrettar og fremjar eit trygt arbeidsmiljø for alle. Partane i arbeidslivet spelar ei sentral rolle i å bidra til ei stabil utvikling i norsk økonomi. Samarbeidet mellom partane bidreg til at relativt få årsverk går tapt gjennom arbeidskonfliktar.

I nokre delar av arbeidslivet er det likevel utfordringar med useriøsitet, med mellom anna sosial dumping, arbeidslivskriminalitet og svart arbeid. Useriøsitet og sosial dumping kan mellom anna innebære brot på reglar i arbeidsmiljølova om arbeidskontraktar, arbeidstid, overtid osv., eller manglar ved opplæring, tryggingstiltak og innkvartering som arbeidsgivaren har ansvar for. Utanlandske arbeidstakarar med avgrensa språkkunnskapar og manglande kunnskap om rettar og plikter i det norske arbeidslivet har større risiko for å bli utnytta. Det er også risiko for at kriminelle aktørar nyttar arbeidslivet som arena for å få økonomisk vinning. Regjeringa har styrkt innsatsen mot dei useriøse aktørane i arbeidslivet, og det er etablert eit omfattande samarbeid mellom offentlege styresmakter om å førebyggje og kjempe mot arbeidslivskriminalitet. Regjeringa vil hausten 2022 leggje fram ein handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Det blir også arbeidd med ein eigen handlingsplan mot sosial dumping i transportsektoren. Det offentlege har ei viktig rolle som innkjøpar og kan stille krav til leverandørar om at regelverk for etisk, sosial og grøn handel blir etterlevd. Regjeringa vil utarbeide ein Noregs-modell med nasjonale seriøsitetskrav for alle offentlege innkjøp.

Regjeringa vil styrkje arbeidstakarrettar og leggje til rette for at heile og faste stillingar er hovudregelen i arbeidslivet. Etter forslag frå regjeringa har Stortinget vedteke å fjerne tilgangen til generelle mellombelse tilsetjingar og gjeninnføre søksmålsretten til fagforeiningar ved ulovleg innleige. Regjeringa har også lagt fram lovforslag om å styrkje retten til heiltidsstillingar og avgrense tilgangen til bruk av innleige frå bemanningsføretak. Regjeringa vil følgje opp forslag frå eit offentleg utval om endringar i arbeidsmiljølova for å gjere tydeleg kven som skal reknast som arbeidstakarar, og avgrense moglegheiter til å omgå arbeidsgivaransvar.

Unge under 30 år blir prioriterte i tenestetilbodet til Arbeids- og velferdsetaten, både ved oppfølging og ved tildeling av arbeidsmarknadstiltak. Regjeringa vil innføre ein ny ungdomsgaranti som inneber at unge under 30 år som har behov for arbeidsretta bistand, skal få ei tettare oppfølging frå Arbeids- og velferdsetaten.

Internasjonalt arbeider Noreg for berekraftig økonomisk vekst og full sysselsetjing mellom anna ved å fremje fri internasjonal handel. Mange fattige land lir under svakt utbygd rettssystem, mangelfullt vern av privat eigedomsrett, svakt utbygd infrastruktur, utbreidd korrupsjon, eit lite effektivt system for å drive inn skattar og låg produktivitet i offentleg forvaltning.

Noreg arbeider for å fremje godt styresett i utviklingsland. Det skjer dels gjennom partnerskap i bistandspolitikken og dels gjennom utforming av deltakinga i internasjonale institusjonar som FN, OECD, Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdsbanken. Noreg søker å bidra til at låg- og mellominntektsland får betre system for finansiering og drift av offentleg sektor. Norske

kjernebidrag til dei multilaterale utviklingsbankane bidreg til vekstfremjande investeringar i sektorar som landbruk, transport og infrastruktur.

Investeringsfondet til staten for næringsverksemd i utviklingsland (Norfund) er det viktigaste norske verktøyet for å fremje berekraftig næringsutvikling i fattige land. Gjennom investeringar, lån og garantiar bidreg Norfund til å utvikle levedyktig, lønnsam verksemd som elles ikkje ville ha blitt sett i gang som følgje av høg risiko. Norfund blei tilført 1,68 milliardar kroner over statsbudsjettet i 2022.

Noreg har i ti år hatt formannskapet i arbeidsgruppa til UNGP og leidd dei internasjonale forhandlingane for ansvarleg næringsliv. Sveits overtok nyleg formannskapet. Vidare støttar Noreg ei rekkje bistandsprogram i regi av FNs særorganisasjon for arbeidslivet (ILO) der hovudmålet er å skape berekraftige, anstendige arbeidsplassar.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om anstendig arbeid og økonomisk vekst i 13 EØS-land. Støtta er primært retta mot trepartssamarbeid, kulturelt entreprenørskap, kulturarv og kultursamarbeid.

Mål 9: Byggje solid infrastruktur og fremje inkluderande og berekraftig industrialisering og bidra til innovasjon

Noreg har gjennomgåande godt utbygd infrastruktur for transport, tilgang til energi og vatn og digitale nettverkstenester. Dette har mykje å seie for eit velfungerande samfunn og eit konkurransedyktig næringsliv. Regjeringa vil halde fram med å byggje ut infrastruktur og fremje utvikling av ny teknologi, slik som ytterlegare elektrifisering av transportsektoren.

Samferdsel er ei av hovudprioriteringane til regjeringa. Meld. St. 20 (2020–2021) *Nasjonal transportplan 2022–2033* er ambisiøs, men realistisk. Ei rekkje riksvegs- og jernbaneprosjekt vil gi redusert reisetid. Omsynet til eit klima i endring er del av i planlegging og bygging av ny infrastruktur, drift og vedlikehald.

Noreg har god infrastruktur for elektroniske tenester, inkludert finanstenester og andre tenester som blir leverte over mobil- og breibandnett. Utvikling av slike tenester og utbygging av nødvendig digital infrastruktur skjer kontinuerleg. I Noreg har nær 100 prosent av husstandane mobildekning med 4G. Teletilbydarane rapporterer at over to tredelar av befolkninga no har 5G der dei bur, og at det første landsdekkjande 5G-nettet vil etter planen vere utbygd i løpet av 2023. Utbygginga av fast breiband med høg fart går også raskt i heile landet. Over 90 prosent av husstandane har tilbod om høghastigheitsbreiband i dag. Målet til regjeringa er at alle husstandar og bedrifter skal ha høghastigheitsbreiband med minst 100 Mbit/s nedlastingsfart innan utgangen av 2025.

Tilgang til kapital og velfungerande kapitalmarknader er ein føresetnad for berekraftig vekst, omstilling og innovasjon. I Noreg fungerer kapitalmarknadene i hovudsak godt, og finansføretaka er solide og likvide. Det kan likevel vere utfordrande for enkelte vekstbedrifter å finne finansiering i tidleg utviklingsfase. Særleg gjeld dette bedrifter med eit lengre utviklingsløp. For å bøte på desse utfordringane finst det offentlege verkemiddel som stimulerer til auka investeringar i vekstbedrifter over heile landet.

Samhandlingsforumet *Prosess21* har gitt råd og tilrådingar til regjeringa om korleis Noreg best kan redusere klimagassutslepp frå prosessindustrien fram til 2050 og samtidig leggje til rette

for at verksemdar i prosessindustrien har berekraftig vekst. Gruppa framhevar spesielt verdien av Europas grønne giv og at grøn industriutvikling blir prioritert. Prosess21 er ført vidare for tre nye år.

Regjeringa har gjennom satsinga på eit grønt industriløft lagt eit løp for korleis heile regjeringa kan bidra til å få fart på nye grønne industriprosjekt, samtidig som vi kuttar klimagassutslepp og bidreg til nye, lønnsame jobbar i heile landet. Målet til regjeringa er at Noreg skal halde fram med å vere ein viktig energiprodusent og ei industriell drivkraft også i framtida. Regjeringa har lagt fram eit vegkart som viser korleis vi saman vil arbeide for å realisere ambisjonane for eit grønt industriløft. Særlege innsatsområde vil vere hydrogen, havvind, CO₂-handtering, batteri, grønne prosjekt i eksisterande fastlandsindustri, skog- og trenæringa og annan bioøkonomi, og den maritime verdikjeda.

Berekraftsmåla spelar ei stadig viktigare rolle i det norske forskings- og innovasjonssystemet. Noreg treng både verdsleiande fagmiljø og høg kvalitet i heile breidda av forskning og høgare utdanning for å utvikle og ta i bruk ny kunnskap for verdiskaping, omstilling og berekraft. Regjeringa prioriterer forskning for omstilling til lågutsleppssamfunnet og utvikling av teknologi og løysingar for grøn omstilling. Regjeringa vil styrkje kunnskapsgrunnlaget for berekraftig vekst, og dette speglast i den nye langtidsplanen for forskning og høgare utdanning (2023-2032).

Noreg har eit verkemiddelapparat for næringsutvikling som skal fremje forskning, utvikling og innovasjon i næringslivet innanfor berekraftige rammer. Berekraft blir vektlagt i generelle ordningar og gjennom målretta verkemiddel for klima- og miljøvennlege løysingar. Forskingsrådet, Innovasjon Noreg, Enova, Gassnova, Siva og Nysnø er nokre av aktørane som har verkemiddel som bidreg til grøn omstilling.

Internasjonalt støttar Noreg forskning, innovasjon og digitalisering i utviklingsland. Gjennom programmet Visjon 2030 samarbeider næringsliv, forskning og sivilsamfunn om å fremje fattigdomsreduksjon i land som får norsk bistand. Noreg bidreg med innsats for auka digitale ferdigheiter hos unge, støtte til inkubatorar og til innovasjonsknutepunkt for unge entreprenørar. Pandemien har også auka og synleggjort digitale skilje mellom land. Store delar av verda har mangla tilgang til utdanning, moglegheit til å jobbe digitalt eller tilgang til finansielle tenester. Noreg bidreg til mobilisering av finansiering og teknologiar for grunnleggjande digital infrastruktur gjennom den norske leiarskapen i Alliansen for digitale fellesgode.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om innovasjon og infrastruktur i elleve land i EØS. Støtta er primært retta mot næringsutvikling og innovasjon for små og mellomstore bedrifter, og dessutan forskning.

Mål 10: Redusere ulikskap i og mellom land

Noreg er blant dei landa i verda som har minst ulikskap. Dette gjeld både fordelinga av inntekt og fordelinga av levkår og livskvalitet. Låg ulikskap er eit sentralt rettferdsprinsipp som også blir knytt til høg mellommenneskeleg tillit og tiltru til styresmaktene. I Noreg, som i dei fleste andre land, har inntektsulikskapen auka noko dei siste 30 åra. Det har blitt ein større del personar som lever i hushald med vedvarande låginntekt, og det har også blitt fleire fattige barn. Formuane til hushalda var skeivare fordelte i 2020 enn i 2010.

Fordelinga av inntekt og andre økonomiske ressursar blir bestemt av ei rekkje faktorar, mellom anna internasjonale drivkrefter som digitalisering, globalisering, konjunkturar og demografiske endringar. Regjeringa vil føre ein økonomisk politikk som reduserer dei økonomiske, sosiale og geografiske skilnadene i samfunnet. Det påverkar ei rekkje politikkområde som utdanning, arbeid, helse, bustad, skatt og avgift.

Høg sysselsetjing er eit viktig verkemiddel for å førebyggje varig låginntekt og auke inntektene i låginntektsgruppene. Sysselsetjing sikrar kvar enkelt inntekt og er ein føresetnad for finansiering av velferdsordningar, som saman med progressiviteten i skattesystemet bidreg til å jamne ut skilnader. Det inntektspolitiske samarbeidet bidreg til at lønnsdanninga fungerer godt og fordeler gevinstar og tap mellom arbeidstakarar og kapitaleigarar.

Brei deltaking i arbeidslivet er avgjerande for ei jamn inntektsfordeling, og er eit mål for regjeringa. IA-avtalen skal bidra til å førebyggje og redusere sjukefråvær og fråfall frå arbeidslivet. Integreringslova og ny ungdomsgaranti er døme på innsatsar som skal bidra til at utsette grupper blir inkluderte i arbeidsmarknaden.

Noreg har dei siste tiåra hatt høg innvandring frå låginntektsland. Mange av migrantane har lågare yrkesdeltaking enn innbyggjarane elles, mellom anna som følge av manglande utdanning og svakare norskkunnskapar. Dette gir tilstrøyming til låginntektsgruppene. Det kan også bidra til press nedover på lønningar for personar med låg utdanning. For å motverke auka inntektsskilnader er det særleg viktig med rask integrering av innvandrarar i arbeidsmarknaden. Det er lagt til rette for at fleire innvandrarar kjem i jobb ved å styrkje verkemidla for kvalifisering av nykomne.

God utdanning gir sjølvstende og høve til å forsørgje seg sjølv, og er eit kraftfullt verktøy for sosial mobilitet og utjamning. Dei første leveåra er avgjerande for utvikling og læring seinare i livet. Regjeringa vil styrkje arbeidet med ein meir samordna og tidlegare innsats for alle barn og unge. Det blir gjennomført ei rekkje tiltak for å fjerne økonomiske hindringar for bruk av barnehage og skulefritidsordning (SFO). Maksimalprisen i barnehage er redusert og foreslås ytterlegare redusert i statsbudsjettet for 2023. Det foreslås innført gratis barnehage for 3. barn i familien som går i barnehagen samtidig. Det er oppretta eit nytt øyremerkt tilskot til auka pedagogtettleik i barnehagar i område med levekårsutfordringar, som vert foreslått styrka i statsbudsjettet for 2023. Skulefritidsordninga er styrkt ved at alle førsteklasingar får 12 timar gratis SFO i veka frå hausten 2022.

Kompetanseheving og livslang læring skal vere meir tilgjengeleg for alle over heile landet. Regjeringa ønskjer auka samarbeid mellom universiteta og høgskulane, næringslivet og andre samfunnsaktørar for å sikre at institusjonane utdannar kandidatar som er i stand til å delta i – og sjølve bidra til å utvikle – arbeidslivet i framtida, gjennom fagleg kompetanse, kunnskap om innovasjon og entreprenørskap.

Det er sosiale ulikskapar i helse. I gjennomsnitt har grupper med høg utdanning og inntekt best helse. Regjeringa vil utarbeide ein nasjonal strategi for å jamne ut sosiale helseskilnader. Strategien vil inngå som del av stortingsmeldinga om folkehelsepolitikken som blir lagd fram våren 2023.

Skattesystemet er eit sentralt verktøy for omfordeling. Personskattlegginga er progressiv. Skattesystemet bidreg til å redusere den målte inntektsskilskapen direkte med nærare 40 prosent. Skattesystemet påverkar også fordelinga av økonomiske ressursar ved å skaffe

staten inntekter som finansierer offentlege tenester, og ved å påverke økonomisk aktivitet. I eit fordelingsperspektiv er det viktig at skattesystemet støttar opp om høg deltaking i arbeidslivet og skaffar staten inntekter på ein måte som er lite skadeleg for økonomien. Regjeringa ønskjer eit skatte- og avgiftssystem som bidreg til sterkare sosial og geografisk fordeling. I budsjettet for 2022 er formuesskatten auka. Inntektsskatten er auka for skattytarar med årleg bruttoinntekt over om lag 750 000 kroner. Skattytarar med bruttoinntekt lågare enn dette har i gjennomsnitt fått redusert inntektsskatt.

Berekraftsmål 10 forpliktar Noreg til å jobbe for å sikre like moglegheiter og redusere skilnader i levkår, mellom anna ved å avskaffe diskriminerande lover, politikk og praksis og ved å fremje lovgiving og tiltak som er eigna til å nå dette målet. Det er eit lovfesta forbod mot diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgåver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsetjing, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder. I arbeidslivet er det forbod mot diskriminering på bakgrunn av politisk syn og medlemskap i arbeidstakarorganisasjon.

Regjeringa vil føre ein politikk som gjer at alle blir inkluderte i samfunnet, uavhengig av kjønn, seksuell orientering, alder, funksjonsevne og etnisitet. Regjeringa vil arbeide for auka mangfald i arbeidslivet og betre kjønnsbalanse i dei kjønnslike bransjane. Det er eit mål for regjeringa å styrkje den universelle utforminga av samfunnet. Regjeringa ser med uro på det aukande omfanget av rasistiske og andre ytterleggående idéar og totalitære rørsler, og vil prioritere arbeidet mot netthets, konspirasjonsteoriar og ekstremisme.

Likestillingssamarbeidet med partane i arbeidslivet skal styrkjast. Regjeringa har allereie auka støtta til dei regionale likestillingssentera og styrkt tilskotsordninga for kjønnslikestilling. Regjeringa vil også styrkje Likestillings- og diskrimineringsombodet og Diskrimineringsnemnda. Vidare vil regjeringa setje ned eit utval for å sjå på likestillingsutfordringane til menn. Innsatsen mot seksuell trakassering skal styrkjast. Brukarstyrt personleg assistanse (BPA) skal vidareutviklast som verktøy for å sikre deltaking og likestilling. Regjeringa vil leggje fram ein ny handlingsplan for LHBT+-personar og forby konverteringsterapi.

Regjeringa arbeider for mangfald og likestilling i forsvarssektoren, innanfor dei rammene som mellom anna fysiske og andre krav set for verksemda til Forsvaret.

Internasjonalt arbeider Noreg mot ulovleg kapitalflyt og korrupsjon og for meir inkluderande handelssystem og rettferdig byrdefordeling i kampen mot klimaendringar. Nasjonale og globale prosessar må verke saman for å oppnå redusert forskjell mellom land og internt i land.

Verdsbanken har sett inkluderande vekst for dei 40 prosent fattigaste i verda som eit overordna mål, på linje med å utrydde ekstrem fattigdom. Noreg og dei andre nordiske landa har vore pådrivarar for auka innsats for progressiv skatt, kamp mot ulovleg kapitalflyt og kamp mot korrupsjon i arbeidet til Verdsbanken.

Noreg støttar menneskerettsbaserte tilnærmingar til ulikskap og støttar opp om internasjonale konvensjonar og gjennomføringsmekanismar som rettar seg mot diskriminering av kvinner, urfolk, personar med nedsett funksjonsevne, eldre menneske, LHBT+-personar, religiøse minoritetar og marginaliserte grupper.

Noreg bidreg til å støtte målet om mindre forskjell i 14 land i EØS. Støtta er primært retta mot menneskerettar og sårbare grupper.

Mål 11: Gjere byar og lokalsamfunn inkluderande, trygge, robuste og berekraftige

Nesten alle har tilgang til tilfredsstillande bustad, drikkevatn, avløp, offentlig transport og energiforsyning. Norske byar er gjennomgåande trygge. Regjeringa har som mål å utvikle attraktive, levande og inkluderande byar og lokalsamfunn i heile landet, som fremjar livskvalitet og verdiskaping. Vel 80 prosent av innbyggjarane bur i byar og tettstader. Regjeringa meiner sterke byar er ein viktig føresetnad for å gjere det attraktivt å bu, besøkje og drive næringsverksemd i heile landet. Derfor vil regjeringa sikre rolla til byane som regionale motorar og løfte fram den rolla dei mellomstore byane spelar i utviklinga av Noreg.

Noreg har få huslause, og dei aller fleste bur godt og trygt. Meir enn 80 prosent av innbyggjarane bur i bustader dei sjølv eig. Regjeringa vil føre ein aktiv bustadpolitikk for å jamne ut sosiale og geografiske skilnader. Derfor legg regjeringa til rette for at det blir bygd fleire bustader i heile landet, med gode bumiljø, og på ein klimavennleg måte. Enklare regelverk og digitale søknadsprosessar legg til rette for effektiv bustadbygging. Regjeringa fører vidare arbeidet med den nasjonale strategien for sosial bustadpolitikk, *Alle trenger et trygt hjem* (2021–2024). Det er sett i verk ei rekkje tiltak for å bidra til at fleire skal kunne eige, og at leige skal vere eit trygt alternativ. Ei ekspertgruppe har gått gjennom bustøtta og leverte 9. mai 2022 rapporten sin med tilrådingar til vidare innretning av ordninga.

Det er ingen slumområde i norske byar og tettstader, men nokre område i dei største byane har utfordringar med opphoping av dårlege levekår. Regjeringa samarbeider om områdesatsingar med dei fem største byane.

Regjeringa legg vekt på at arealplanlegginga etter plan- og bygningslova fremjar utvikling av berekraftige byar og tettstader. Potensialet for fortetting, transformasjon og gjenbruk av areal og eksisterande bygningar bør utnyttast før nye utbyggingsområde blir tekne i bruk. Fortettinga må skje med kvalitet. Arkitekturen bør brukast som verktøy for berekraftig samfunnsutvikling, og dermed bidra til å nå samfunns mål om folkehelse, livskvalitet, fellesskap, klima og miljø. Regjeringa fekk vinteren 2021 råd frå eit uavhengig innspelsforum for arkitektur, bumiljø og nabolag om behov for eit nasjonalt løft for betre utforming av byar og tettstader i heile landet. Regjeringa vurderer no korleis innspela kan følgjast opp.

At *ingen skal utelatast* er eit grunnleggjande prinsipp i 2030-agendaen. Det er eit mål at flest mogleg skal oppleve god mobilitet og godt tilgjenge uavhengig av funksjonsevne. Universell utforming skal vere del av grunnlaget for oppgradering og bygging av ny infrastruktur innanfor ansvarsområdet til transportverksemdene. For å oppnå samanhengande universelt utforma reisekjeder krevst det samarbeid mellom forvaltningsnivåa og mobilitetsaktørane. Statens vegvesen har rolla som kollektivdirektorat, noko som inneber eit nasjonalt koordineringsansvar og fagleg ansvar for kollektivtransport, inkludert universell utforming.

Tekniske krav til nye bustader sikrar at nye bueiningar har tilgjenge for personar med funksjonsnedsetjing. 35 prosent av bustadene i Noreg har tilgjenge for bruk av rullestol. Ein ny handlingsplan for universell utforming blei lagd fram sommaren 2021. Det er behov for meir kunnskap om korleis planlegginga kan brukast for å utvikle universelle løysingar. Det blir

derfor gitt støtte til kompetanseheving i regional og kommunal planlegging med midlar frå handlingsplanen for universell utforming. I program for eit aldersvennleg Noreg blir det lagt vekt på arbeidet med aldersvennlege lokalsamfunn og at eldre sjølv kan planleggje for ein betre alderdom med eigna og trygg bustad. Regjeringa har starta arbeidet med ei bu trygt heime-reform der eit av føremåla er å bidra til bustader som er betre eigna til å bli gammal i.

Samordna bustad-, areal- og transportplanlegging er viktig for å redusere dei nasjonale klimagassutsleppa og dei lokale miljøutfordringane i byane. Dette bidreg også til at fleire får tilgang til kollektivtransport og gang- og sykkelveggar. Byvekstavtalane som er inngått med dei fire største byområda, skal leggje til rette for ei slik utvikling. Målet for avtalane er nullvekst i persontransport med bil, og innsatsen blir retta inn mot kollektivtransport, sykling og gonge.

Norske byar har i internasjonal samanheng lite luftforureining. Noreg er blant dei landa i Europa som har lågast risiko for tidleg død på grunn av lokal luftforureining frå vegtrafikken, men luftforureining gir likevel store helseplager for mange. For å gjere regionale og lokale styresmakter i stand til å sikre rein luft er det mellom anna etablert ei fagbrukarteneste og ei varslingssteneste for luftkvalitet.

Klimaendringane vil mellom anna føre med seg endra nedbørsmønster. Dette aukar risikoen for flaum og skred og overvasskadar i byar og tettstader, og skaper utfordringar for vass- og avløpsnett. Kommunane skal, gjennom verksemds- og eigarstyring, areal-, samfunns- og beredskapsplanlegging og byggjesaksbehandling, bidra til at lokalsamfunn blir betre rusta til å møte klimaendringane. Dette inneber å unngå eller avgrense risiko, sårbarheit og ulempe, og dra nytte av fordelar som følgje av endringar i klimaet, som til dømes redusert fyringsbehov, lengre vekstsesong og forventa auka produksjon av vasskraft.

Kommunane har ei plikt og eit ansvar for å ha oversikt over risiko og sårbarheit i kommunen sin. Eit verktøy for å få ei slik oversikt er heilskapleg risiko- og sårbarheitsanalysar (ROS-analysar). Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap (DSB) har i 2022 revidert rettleiinga for heilskapleg ROS. For ny utbygging skal kommunane sjå til at det blir gjennomført ROS-analysar som blir følgde opp i arealplanlegginga. DSB utarbeider no eit digitalt verktøy for slike ROS-analysar. Forslag til endringar i gjennomførings- og byggjesaksdelen av plan- og bygningslova for å styrkje omsynet til overvatn var ute på høyring i 2021 og blir no følgd opp. Kommunane har ei viktig rolle som eigarar av avløpsnett og ansvar for oppgraderingar. Riksrevisjonen leverte i februar 2022 ein rapport om arbeidet med klimatilpassing og kom med tilrådingar til forbetringar. Regjeringa arbeider med ei stortingsmelding med ein ny nasjonal strategi for klimatilpassing.

Regjeringa er oppteken av gode og tilgjengelege grøntområde for alle. Ei rekkje attraktive grøntområde er tilrettelagde og varig sikra for allmenta med statleg økonomisk bidrag. Også gjennom rettleiing og kompetansebygging bidreg regjeringa til at kommunar sikrar og utviklar grøntområde i nærmiljøet. Data frå Statens kartverk tyder på 40 prosent av turvegane er tilgjengelege for personar med funksjonsnedsetjing. Tilgang til bustadnære tur-, gange- og aktivitetsområde for alle aldersgrupper er viktig for folks helse og livskvalitet og er derfor vektlagt i handlingsplanen for fysisk aktivitet 2020–2029 – *Sammen om aktive liv*.

Den nasjonale strategien for urbant landbruk (2021) syner korleis planlegging kan skape samarbeid om fleire av berekraftsmåla, og bidra til å utvikle framtidas byar og tettstader i ein sirkulær og berekraftig retning. Lokal samhandling om urbant landbruk bidreg til

matproduksjon, næringsutvikling, betre ressursbruk, inkluderande lokalsamfunn og betre miljø og folkehelse. At matjord haldast i hevd, og ferdigheiter og kunnskap om matproduksjon finst hos fleire i samfunnet, styrker også samfunnssikkerheit og beredskap.

Internasjonalt bidreg Noreg til å kjempe mot luftforureining i byar gjennom WHO, Verdsbanken og koalisjonen for klima og rein luft. Gjennom FN og Verdsbanken har Noreg bidrege til at risikoreduksjon og katastrofeberedskap blei integrert i byutvikling og planlegging for å bygge motstandsdyktige byar. Noreg støttar arbeidet for robuste og berekraftige byar mellom anna gjennom dei multilaterale utviklingsbankane og FNs busetjingsprogram. Desse har hjulpet styresmaktene med regulering av arealbruk, byplanlegging, bygging av bustader og infrastruktur, skattlegging og samfunnstryggleik. Behova til kvinner, ungdom og utsette grupper er prioriterte.

Gjennom medlemskapen i UNESCOs verdsarvkomité i perioden 2017–2021 har Noreg hatt merksemd på å sikre dei universelle verdiane til natur- og kulturarven. Ein særleg innsats har vore knytt til kapasitetsbygging, mellom anna gjennom finansiering av World Heritage Leadership Programme som skal bidra til globale kompetansehevingstiltak på verdsarvområdet.

Ein innsats for berekraftige byar og samfunn blir også gjort via EØS-midlane. Heile 13 land i EØS får støtte, og hovudvekta ligg på lokal utvikling og kamp mot fattigdom.

Mål 12: Sikre berekraftige forbruks- og produksjonsmønster

Målet inneber at produsentar og forbrukarar skal ta omsyn til eksterne kostnader, særleg kostnader for miljøet, ved produksjon og forbruk. Norske styresmakter brukar økonomiske og rettslege verkemiddel for å fremje berekraftig forvaltning og bruk av naturressursar. Enkelte verkemiddel er retta inn mot grøne forbruksval og styrking av stillinga til forbrukarane, som rett til miljøinformasjon, merke- og sertifiseringsordningar for miljø og rett til reparasjon i forbrukarkjøp. Strategien for ein grøn sirkulær økonomi (2021) skildrar korleis ei omlegging til ein meir sirkulær økonomi i Noreg kan bidra til at ein når klima- og miljømåla, og til meir grøn verdiskaping i Noreg. Plaststrategien (2021) har til føremål å redusere miljøkonsekvensar av plastbruk og fremje berekraftig bruk av plast. Handlingsplanen for det samla arbeidet med miljøgifter og helse- og miljøfarlege stoff, *Handlingsplan for en giftfri hverdag*, gjeld for perioden 2021–2024.

Det er eit nasjonalt mål å auke materialattvinninga av avfall. Vidare er det eit mål å kople veksten i mengda avfall frå veksten i økonomien. Attvinninga av hushaldsavfall har auka mykje dei siste tiåra. Regjeringa har i mai 2022 vedteke endringar i avfallsregelverket som stiller krav til utsortering og materialattvinning av plastavfall og biologisk avfall. Regjeringa har gjennomført endringar i kravet til byggjevereforskrifta ved omsetnad av brukte byggjeverar. Forskriftsendringa skal gjere det lettare å bruke brukte byggjeverar og dermed bidra til meir sirkulær økonomi i byggjeverksemda. Regjeringa har også gjennomført endringar i klima- og miljøkrava i byggteknisk forskrift. Endringane skal leggje til rette for betre ressursutnytting og reduserte klimagassutslepp frå materiale.

I 2017 signerte staten ein bransjeavtale med aktørane i verdikjeda for mat, der målet er å halvere matsvinnet innan 2030. Første hovudrapportering frå partane viser at matsvinnet blei redusert med om lag 10 prosent i perioden 2015–2020. EU arbeider med eit nytt regelverk for matavfall som ein del av gjennomføringa av strategien *frå jord til bord*.

Bioøkonomistrategien (2016) beskriv korleis ein kan leggje til rette for auka verdiskaping og sysselsetjing, og samtidig redusere klimagassutslepp og ta i bruk fornybare biologiske ressursar på ein meir effektiv måte. Strategien peikar på at kunnskap, teknologi og føremålstenlege reguleringar er ein føresetnad for auka, berekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsam utnytting av fornybare biologiske ressursar. Forsterka innsats på desse områda er forankra i Nasjonal strategi for ein grøn sirkulær økonomi (2021), og vil leggje til rette for auka sirkularitet i bionæringane og auka utnytting av sidestraumar og restråstoff frå dei ulike verdikjedene. Innsatsen blir mellom anna retta inn mot ei kunnskapsbasert utvikling av regelverk og standardar for auka utnytting av bioressursar som i dag blir definerte som avfall, utgreiing av eit tverrsektorielt marknadssystem for restråstoff og bioressursar, og auka produksjon av berekraftig fôr til fisk og husdyr.

Statlege, fylkeskommunale og kommunale styresmakter og offentlegrettslege organ skal innrette innkjøpspraksisen sin slik at han bidreg til å redusere skadeleg miljøpåverknad og til å fremje klimavennlege løysingar der dette er relevant. Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) har lagt fram ein handlingsplan for auka klima- og miljøvennlege offentlege innkjøp og grøn innovasjon.

Ei lov om openheit i verksemdar og arbeid med grunnleggjande menneskerettar og anstendige arbeidsforhold (openheitslova) blei sett i kraft 1. juli 2022. Lova pålegg større verksemdar å gjennomføre aktsemdsvurderingar i tråd med OECD-retningslinjene for fleirnasjonale selskap og å offentleggjere ei forklaring om dette arbeidet. I tillegg blir allmenta gitt rett til å krevje informasjon frå verksemdene om korleis dei handterer negative konsekvensar for grunnleggjande menneskerettar og anstendige arbeidsforhold i leverandørkjeda.

EU-kommisjonen la i februar 2022 fram eit framlegg til direktiv om tilbørleg varsemd for berekraft for føretak. Framlegget inneheld reglar om selskapsleiinga (*corporate governance*) med krav om høvesvis aktsemdsvurderingar om menneskerettar, arbeidstakarrettar og miljø, klimaomstillingsplan og ansvaret til leiinga, og dessutan reglar om handheving og erstatning. Leiinga i selskap som er omfatta av direktivforslaget blir pålagt eit ansvar for å sikre at det blir teke omsyn til berekraft i alle avgjerder, og at selskapsstrategien er i tråd med målet i Parisavtalen om å avgrense temperaturationen til godt under 2 grader og streva etter å avgrense auken ned mot 1,5 grader. Kommisjonen føreslår at direktivet i første omgang skal gjelde for store verksemdar med meir enn 500 tilsette og med ei nettoomsetning på over 150 millionar euro.

Skulen skal bidra til at elevane utviklar naturglede, respekt for naturen og klima- og miljøbevisstheit. Elevane skal få oppleve naturen og sjå han som ei kjelde til nytte, glede, helse og læring. Elevane skal utvikle bevisstheit om korleis levestilten til menneska påverkar naturen og klimaet, og dermed òg samfunna våre. Skulen skal bidra til at elevane utviklar vilje til å ta vare på miljøet. Noreg har innført berekraftig utvikling som eitt av tre tverrfaglege tema i skulen, jf. omtale under mål 4. Gjennom arbeid med temaet skal elevane utvikle kompetanse som gjer dei i stand til å ta ansvarlege val og handle etisk og miljøbevisst. Elevane skal få forståing for at handlingane og vala til den enkelte betyr noko.

Internasjonalt arbeider Noreg for ein ambisiøs global avtale om plastforureining. Under norsk formannskap vedtok FNs miljøforsamling i mars 2022 å setje ned ein internasjonal forhandlingskomité som vil starte forhandlingar om ein rettsleg bindande avtale. Regjeringa vil også leie ein høgambisjonskoalisjon saman med Rwanda for å auke ambisjonsnivået i

forhandlingane. Under bistandsprogrammet mot marin forsøpling blir det arbeidd for å styrkje avfallshandtering i utviklingsland og fremje meir berekraftig bruk av plastprodukt. Noreg støttar aktivt opp om arbeidet med plastavfall under Baselkonvensjonen om avfall.

Noreg er pådrivar for å fase ut miljøgifter og for sterkare internasjonale reglar for kontroll av helse- og miljøfarlege kjemikaliar. Noreg er engasjert i arbeidet med å etablere det mellomstatlege vitskapspanelet for kjemikaliar, avfall og forureining. For perioden 2022–2025 har medlemslanda i FN slutta seg til at FNs miljøprogram skal prioritere berekraftig produksjon og forbruk på tvers av alle sektorar og miljøproblem. Som president i FNs femte miljøforsamling i perioden 2019–2022 har Noreg fremja økosystemorienterte og naturbaserte løysingar på dette området.

Mål 13: Handle omgåande for å motarbeide klimaendringane og konsekvensane av dei

Klimaendringar og klimapolitikk påverkar dei fleste samfunnsområde og dermed dei fleste andre berekraftsmåla. Oppfølginga av Parisavtalen danner grunnlag for å oppfylle mål 13. Noreg har meldt inn at utsleppa av klimagassar i 2030 skal vere reduserte med minst 50 prosent og opp mot 55 prosent samanlikna med nivået i 1990. EU har forsterka klimamålet sitt til minst 55 prosent. Noreg ønskjer å samarbeide med EU om gjennomføring av det forsterka klimamålet for 2030. Noreg har lovfesta eit mål om å bli eit lågutsleppssamfunn i 2050. I mai 2021 vedtok Stortinget å forsterke det lovfesta klimamålet. Målet er å redusere klimagassutsleppa med 90–95 prosent innan 2050 samanlikna med utslepps nivået i 1990.

Dei norske klimagassutsleppa er på veg ned. Førebelse tal viser at dei samla norske utsleppa av klimagassar i 2021 var 49,1 millionar tonn CO₂-ekvivalentar. Det er det lågaste nivået sidan 1993, vel 13 prosent under toppnivået i 2007, og ein reduksjon på 2,3 millionar tonn sidan 1990. Sjå miljostatus.no for nærare oversikt over nasjonale klimamål og indikatorar.

Noreg fører ein ambisiøs klimapolitikk. Sektorovergripande verkemiddel i form av avgifter og deltaking i det europeiske kvotesystemet er hovudverkemidla, og dekkjer om lag 85 prosent av klimagassutsleppa i Noreg. Norske klimaavgifter er svært høge i internasjonal samanheng, både i utbreiing og nivå. Desse verkemidla set ein pris på utslepp og bidreg dermed til at produksjon og forbruk blir vridd i meir klimavennleg retning. Prising av utslepp fører til auka lønnsemd for bedrifter som finn måtar å redusere utslepp på, og stimulerer dermed teknologiutvikling. I tillegg til kvotar og avgifter blir direkte regulering, standardar, avtalar og subsidiar til utsleppsreducerande tiltak brukt som verkemiddel i klimapolitikken, inkludert støtte til forskning og teknologiutvikling.

Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* presenterer politikk for å redusere klimagassutsleppa i tråd med dei norske klimamåla og i samarbeid med EU. Stortingsbehandlinga viste at det er fleirtal for hovudgrepa i klimaplanen. Planen skildrar verkemidla som kan takast i bruk for å oppfylle dei norske måla under Parisavtalen, og legg til rette for grøn, berekraftig vekst. Planen inneber eit mål om 45 prosent kutt i dei ikkje-kvotepliktige utsleppa til 2030, altså utslepp frå transport, avfall, jordbruk, bygg og delar av utsleppa frå industri og olje- og gassverksemd. Blant tiltaka som skal bidra til dette, er ein gradvis auke i avgifta på klimagassutslepp til 2000 kroner per tonn CO₂ innan 2030, rekna i 2020-prisar. Planen viser også korleis det vil bli lagt til rette for reduksjon i utslepp og auka CO₂-opptak i skog og andre areal, og dessutan verkemiddel for å stimulere låg- og

nullutsleppsløysingar i kvotepliktig industri. Eit offentleg utval skal greie ut vegvala Noreg står overfor for å nå klimamålet for 2050.

Regjeringa vil satse meir på grøn teknologi og nullutsleppsløysingar. Kjøp og bruk av elbil blir gitt vesentlege insentiv. Vi ligg godt an til å nå det ambisiøse målet om at alle nye bilar i 2025 skal vere nullutsleppsbilar. Føremålet til Enova er å bidra til å nå dei norske klimaforpliktingane og til omstillinga til lågutsleppssamfunnet. Styringsavtalen til Enova legg derfor vekt på ikkje-kvotepliktige utsleppsreduksjonar mot 2030 og teknologiutvikling og innovasjon som medverkar til utsleppsreduksjonar fram mot lågutsleppssamfunnet i 2050.

Regjeringa har sett i verk eit grønt industriløft for nye industrinæringar og større grøne prosjekt i den eksisterande fastlandsindustrien. Gjennom Langskip-prosjektet bidreg Noreg til utvikling av teknologi for fangst, transport og lagring av CO₂. Ordninga *Grøn plattform* er vidareført med nye utlysingar som gir støtte til forskings- og innovasjonsdriven grøn omstilling i næringslivet. Regjeringa arbeider for å få på plass låg- og nullutsleppskriterium og klimakrav i offentlege innkjøp av ferjer, hurtigbåtar og andre sjøtransporttenester, og vil bruke innkjøpsmakta i stat og kommune til å utvikle og ta i bruk ny teknologi for klimavennleg transport.

Norske styresmakter arbeider for å gjere samfunnet mindre sårbart for klimaendringar. Eit godt naturvitskapleg kunnskapsgrunnlag er sentralt i arbeidet med klimatilpassing. Norsk klimaservicesenter (KSS) skaffar, legg til rette og formidlar klima- og hydrologiske data for bruk i arbeidet til forvaltninga med klimatilpassing, og gir råd om bruk av data. Nettstaden Klimatilpassing.no bidreg til å spreie kunnskap om klimaendringar og klimatilpassing. Omsynet til klimatilpassing er innarbeidd i statlege planretningslinjer for klima- og energiplanlegging. For å styrkje klimaberedskapen set regjeringa i gang eit arbeid med ei stortingsmelding om ein ny strategi for klimatilpassing.

Internasjonalt skal norsk klimafinansiering til utviklingsland innrettast slik at han bidreg til at utviklingslanda når måla sine under Parisavtalen. Under klimaforhandlingane i Glasgow i 2021 annonserte Noreg ei dobling av klimafinansieringa seinast i 2026. Innanfor dette målet skal støtta til klimatilpassing minst tredoblast.

Det grøne klimafondet (GCF) er ein hovudkanal for norsk multilateral klimafinansiering. Noreg har forplikta seg til å bidra med 3,2 milliardar kroner i perioden 2020–2023. Noreg bidreg også med mykje finansiering gjennom utviklingsbankane, som gir ein vesentleg og aukande del av midlane sine til klimarelaterte tiltak. Det bidreg til langsiktig og føreseieleg finansiering av både utsleppsreduserande tiltak og klimatilpassing i utviklingsland. I tillegg støttar Noreg viktige klimatiltak gjennom det bilaterale samarbeidet på landnivå. Klima- og skoginitiativet er den største internasjonale enkeltsatsing på klimafeltet i Noreg. Noreg har sidan 2008 betalt ut 35 milliardar kroner til tiltak som skal redusere utslepp frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland. Initiativet er forlengt til 2030. Samarbeidslanda har oppnådd utsleppsreduksjonar på nesten 4 milliardar tonn CO₂ sidan 2008.

Noreg vedtok i 2021 å opprette eit nytt klimainvesteringfond forvalta av Norfund. Fondet skal bidra til reduserte klimagassutslepp ved å finansiere utbygging av fornybar energi i utviklingsland med store utslepp frå fossil kraftproduksjon, særleg kolkraft. Klimainvesteringfondet vil bli tilført 2 milliardar kroner i 2022, halvparten over statsbudsjettet. Målet til regjeringa er at fondet skal tilførast totalt 10 milliardar kroner fram til 2026.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å redusere sårbarheit for klimaendringar og motverke klimaendringane i 10 land.

Mål 14: Bevare og bruke hav og marine ressursar på ein måte som fremjar berekraftig utvikling

Noreg har omfattande reguleringar for å sikre god forvaltning av havområda.

Petroleumsproduksjon, fiskeri, fiskeoppdrett, skipsfart og turisme er basert på utnytting av ressursar i og ved havet. Noreg er avhengig av eit reint og rikt hav for å hauste og produsere rein mat. Verdiskaping i havnæringane er avhengig av berekraftig forvaltning av marine ressursar, god miljøtilstand og rikt naturmangfald i dei norske kyst- og havområda.

Regjeringa vil sørge for god sameksistens mellom dei ulike havnæringane, mellom anna ved å utarbeide næringsplanar for Nordsjøen, Barentshavet og Norskehavet. Regjeringa vil leggje til rette for at havnæringane bidreg til å skape fleire trygge heilårsarbeidsplassar, større verdiskaping lokalt og nasjonalt og kutt av klimagassutslepp.

Forvaltningsplanane for Barentshavet–Lofoten, Norskehavet og Nordsjøen–Skagerrak er felte ned i Meld. St. 20 (2019–2020), med tiltak for berekraftig bruk og bevaring av økosystema. Planane legg til rette for verdiskaping og mattryggleik, og bidreg til å halde oppe miljøverdiane. Forvaltningsplanane for dei norske havområda skal vidareutviklast fram mot neste oppdatering i 2024.

I samband med at det blir forhandla om eit nytt globalt rammeverk for naturmangfald, har Noreg slutta seg til Global Ocean Alliance, som arbeider for eit globalt mål om å verne minst 30 prosent av havet. Det blir arbeidd vidare med å redusere utslepp frå hav- og landbaserte forureiningskjelder, inkludert utslepp av mikroplast. Det er også behov for å redusere tilførsel av næringssalt frå fiskeoppdrett, utslepp og avrenning frå jordbruket.

Regjeringa er i gang med å forbetre fiskerikontrollen. Målet er ei berekraftig fiskeriforvaltning med rettferdig konkurranse mellom aktørane. Både forvaltninga og kontrollstyresmaktene treng pålitelege data om det som blir hausta og omsett. Alle fiskefartøy skal sporast, og aktivitet og fangst skal rapporterast elektronisk. Det langsiktige målet er å automatisere innsamlinga av data, slik at næringa kan dokumentere at fangst og omsetning er innanfor lovlege kvotar. Samtidig styrkjer politiet sin innsats mot fiskerikriminalitet, i tråd med eigne trusselvurderingar.

God forvaltning og utnytting av ressursane i havet krev kunnskap. Botnkartlegginga av norske havområde (Mareano-programmet) har djupnemålt om lag 290 000 km² av norske havområde, som grunnlag for planlegging og kartlegging av geologisk, biologisk og kjemisk miljøtilstand på sjøbotnen. Det årlege fiskeritoktet til Havforskningsinstituttet bidreg til kunnskap om norske fiskebestandar og grunnlaget for berekraftig bruk. I Barentshavet har Noreg dei seinaste åra også registrert plast som blir teken opp under tokta.

Noreg støttar internasjonale initiativ for å fjerne subsidiar som fører til overkapasitet, overfiske og ulovleg, urapportert og uregulert fiske. Kystvakta har ei viktig rolle i innsatsen for å kjempe mot overfiske og anna uregulert fiske.

Kunnskapsbaserte tiltak og forskingsinnsats er viktig for å setje i verk gode tiltak i havforvaltninga. Noreg er kjent for god forvaltning av fiskeriressursane og for å sørge for

omfattande forskning som grunnlag for forvaltning av økosystem og ressursar i hav- og kystområda. Prioriteringane vil speglast i dei årlege tildelings- og tilskotsbrev til Havforskningsinstituttet, Noregs forskingsråd, Nofima, Veterinærinstituttet mfl., og blir omtalte i den nye langtidsplanen til regjeringa for forskning og høgare utdanning (2023-2032).

Forvaltningssystemet for havbruk er i dag innretta for å sikre berekraftig bruk av havet. Det miljømessige fotavtrykket spelar ei vesentleg rolle ved tildeling av løyve og klarering av lokalitetar. Strengt krav til anlegg og drift skal sikre omsynet til miljø og vill laksefisk. Miljømessig berekraft er ein føresetnad for vidare vekst i oppdrettsnæringa.

Regjeringa har som mål at eit representativt utval av naturtypene i havområda skal vernast. Til no er det etablert 17 marine verneområde for å verne særlege naturverdiar og stor biologisk produksjon, og dessutan fire nasjonalparkar med stor del marine areal. Meld. St. 29 (2020–2021) *Heilskapleg nasjonal plan for bevaring av viktige område for marin natur* legg grunnlaget for vidare arbeid med bevaringstiltak i norske havområde.

Reguleringane av fiske brukar verktøy som forbod mot å fiske med visse reiskapar, tidsavgrensa fiske, opning og lukking av fiskefelt og arealbaserte reguleringar. Atten område med kaldvasskorallar er verna mot øydelegging frå fiskeriaktivitet med botnrammande reiskapar. I alt er 44 prosent av norske havområde underlagde areal- og fiskeribaserte forvaltningstiltak.

Regjeringa vil leggje til rette for utvikling av konkurransedyktig, sikker og miljøvennleg sjøtransport og beredskap mot akutt forureining som hindrar og avgrensar miljøskade. Ein omfattande maritim infrastruktur og ei rekkje tenester sikrar sjøtryggleiken i norske farvatn. Det er etablert anbefalte seglingsleier for skipstrafikken der det er mykje skipstrafikk, også i norsk økonomisk sone. Både tiltak for førebyggjande sjøtryggleik og beredskap mot akutt forureining er basert på miljørisikoanalysar. Fiskeridirektoratet har dei siste åra auka innsatsen sin både med opprydding av tapte fiskereiskapar og med å førebyggje marin forsøpling frå fiskeri- og havbruksnæringa.

Internasjonalt er Noreg ein pådrivar for å løfte havspørsmåla på den internasjonale dagsordenen. Havspørsmål er viktige samarbeidsområde i ei rekkje av dei bilaterale relasjonane til Noreg, og dette har også ein positiv effekt på norske havnæringar og verdiskaping.

Noreg har arbeidd aktivt for å sikre innlemming av berekraftsmåla i den strategiske planen og arbeidsprogrammet til Den internasjonale sjøfartsorganisasjonen (IMO).

Noreg er ein pådrivar for at kyststatar skal ha ei heilskapleg, økosystembasert havforvaltning. Statsminister Støre leier Høgnivåpanelet for ein berekraftig havøkonomi (Havpanelet), som i dag er sett saman av 16 stats- og regjeringssjefar. Frankrike og USA har slutta seg til panelet det siste året. Landa i panelet har forplikta seg til ei ambisiøs tiltaksliste, mellom anna å etablere ei planmessig, berekraftig forvaltning av hav- og kystområda sine innan 2025. Panelet viser til at investeringar i berekraftige havnæringar lønner seg og kan gi betydeleg større bidrag til energitilgang, matforsyning, helse og reduksjon av klimagassutslepp enn i dag.

Noreg var blant initiativtakarane til FNs havforskingstiår 2021–2030. Tiåret skal stimulere og koordinere forskingsinnsatsen nasjonalt og globalt. Noreg er ein av dei største bidragsytarane til Havkommisjonen sin strategi for kapasitetsutvikling og til gjennomføringa av

havforskingstiåret. Statsminister Støre deltek som høg beskyttar i Havtiårsalliansen, ei koordinerings- og støttegruppe for havforskingstiåret.

Kunnskapsprogrammet *Hav for utvikling* skal bidra til samfunnsøkonomisk lønnsam, berekraftig og inkluderande utvikling innan havnæringar i samarbeidslanda. I 2021 er det etablert dialog med styresmaktene i Indonesia og Mosambik som dei to første pilotlanda.

Kunnskapsprogrammet *Fisk for utvikling* (FFU) blei etablert i 2016 for å oppnå meir strategisk og heilskapleg tilnærming til norsk fiskeribistand. Målet er at fiskeri- og oppdrettssektoren skal bidra til positiv samfunnsøkonomisk utvikling i samarbeidslanda.

Noreg prioriterer aktiv deltaking i internasjonal regelutvikling for å sikre bevaring og berekraftig bruk av havet. I Den internasjonale havbotnsmyndigheita blir det forhandla eit regelverk for utvinning av mineralressursar utanfor nasjonal jurisdiksjon. I FN blir det også forhandla ein ny havrettsleg avtale om bevaring og berekraftig bruk av biodiversitet utanfor nasjonal jurisdiksjon.

Arbeidet gjennom Blue Justice-initiativet blir ført vidare. Initiativet er ei oppfølging av den internasjonale erklæringa mot grensekryssande organisert kriminalitet i den globale fiskeindustrien (Københavnserklæringa), som 48 statar har slutta seg til.

Noreg arbeider for ein ambisiøs global avtale om plastforureining. Under norsk formannskap vedtok FNs miljøforsamling i mars 2022 å setje ned ein internasjonal forhandlingskomité for å starte forhandlingar om ein rettsleg bindande avtale. Noreg leier ein høgambisjonskoalisjon saman med Rwanda for å auke ambisjonsnivået i forhandlingane. Under bistandsprogrammet mot marin forsøpling blir det arbeidd for å styrkje avfallshandtering i utviklingsland og fremje meir berekraftig bruk av plastprodukt. Noreg støttar også aktivt opp om arbeidet med plastavfall under Baselkonvensjonen.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte liv under vatn i seks land i EØS. Støtta er primært retta mot miljøvern og økosystem.

Mål 15: Verne, tilbakeføre og fremje berekraftig bruk av økosystem, sikre berekraftig skogforvaltning, motverke ørkenspreiing, stanse og reversere landforringing og stanse tap av artsmangfald

I Noreg er mykje gjort for å vareta økosystema gjennom ei kunnskapsbasert forvaltning. I dag er om lag 17,5 prosent av fastlandsarealet i Noreg verna etter naturmangfaldslova – 25 prosent av landarealet når vernet på Svalbard og Jan Mayen også blir rekna med. Vernet er endå ikkje representativt for alle økosystema. Regjeringa meiner at det ikkje er behov for eit omfattande nytt vern, men at skogvernet skal aukast i tråd med målet frå Stortinget om 10 prosent vern av skogen. I resten av økosystema er det behov for eit avgrensa vern av enkelte naturtypar som i dag ikkje er godt nok sikra i dei eksisterande verneområda. Om lag 70 prosent av elvar og innsjøar har god eller svært god tilstand eller godt potensial i samsvar med klassifiseringa etter vassforskrifta. Den samla statusen for økologisk tilstand i elvar og innsjøar er vurdert til middels god. For nokre økosystem er det behov for betre kunnskapsgrunnlag og metodikk for å kunne vurdere tilstanden. Ei første ekspertvurdering av økosystema etter ny metodikk er under arbeid.

Nedbygging og anna arealbruksendring splittar opp leveområde for artar og påverkar naturmangfald, jordvern og klima. For å sikre berekraftig forvaltning av verdifull natur, karbonrike areal og matjord må styresmaktene planleggje heilskapleg og kunnskapsbasert. Forureining, framande artar og klimaendringar, som er ein stadig aukande påverknadsfaktor, påverkar også naturmangfaldet negativt. Det blei i 2021 laga ein oppfølgingsplan for den mest truga naturen.

Arealendringar er den klart viktigaste negative påverknadsfaktoren for truga artar, i Noreg og globalt. Artsdatabanken gav i november 2021 ut Norsk raudliste for artar. I overkant av 2700 artar har fått status som truga. Ein meiner at om lag 85 prosent av dei truga artane er i nedgang. Nær halvparten av dei truga artane lever i skog, medan om lag ein tredel av dei truga artane lever i kulturlandskapet.

Regjeringa vil intensivere arbeidet med å redde truga artar og naturtypar og ta vare på bier og andre pollinerande insekt. Ein tverrsektoriell tiltaksplan frå 2021 for pollinerande insekt inneheld ei rekkje tiltak for å ta vare på leveområde, byggje opp kunnskap og formidle kunnskapen om insekt. Eit nasjonalt overvakingssystem for insekt bidreg også til å hente inn ny kunnskap.

Om lag 40 prosent av landarealet i Noreg er dekt av skog. Det er eit krav at det skal leggjast til rette for at det kjem opp ny skog etter hogst, slik at produksjonsevna til skogarealet kan utnyttast i eit langsiktig perspektiv. Skogen er også viktig for å binde karbon. Kommunane kontrollerer foryngingsinnsatsen til skogeigarane årleg. Det blir gjennomført miljøregistreringar der det blir drive skogbruk, for å skaffe eit godt kunnskapsgrunnlag om livsmiljø for artar og andre miljøverdiar.

Norsk matproduksjon er avhengig av langsiktig og berekraftig forvaltning av jorda. I behandlinga av berekraftsmeldinga slutta Stortinget seg til ambisjonen til regjeringa om eit forsterka mål for maksimal nedbygging. Jordbruk og reindrift brukar utmark til beite. Utmarksbeite bidreg til å halde oppe naturmangfald og variasjon i natur og landskap. Natur- og kulturlandskap er likevel mange stader under endring som følgje av attgroing, utbygging og endra driftsformer.

Tilgang til norske genetiske ressursar blir regulerte av naturmangfaldslova og forskrift om tradisjonell kunnskap knytt til genetiske ressursar. Noreg gir årlege bidrag til fondet til plantetraktaten for fordelsdeling og gir tilgang til plantegenetiske ressursar for mat og landbruk i tråd med føresegnene til traktaten. Regjeringa følgjer opp stortingsmeldinga om miljøkriminalitet med tiltak og verkemiddel for å redusere den negative påverknaden som miljøkriminalitet har på klima og miljø. I 2020 blei det vedteke ei kvalitetsnorm for villrein, og i 2022 blei klassifiseringa av dei ti nasjonale villreinområda etter kvalitetsnorma klar. Av desse er har seks dårleg kvalitet og fire middels kvalitet etter norma. Ingen av områda har god kvalitet.

Internasjonalt er den norske innsatsen retta mot naturmangfald, berekraftig skogforvaltning og miljøkriminalitet. Noreg bidreg gjennom utviklingspolitikken og aktiv deltaking i mellomstatleg samarbeid, inkludert i FN-organisasjonen for mat og landbruk (FAO). Norske bistandsmidlar blir mellom anna kanaliserte gjennom FNs miljøprogram (UNEP) og Den globale miljøfasiliteten (GEF). Klima- og skoginitiativet er dei største internasjonale tiltaka frå Noreg for å redusere og reversere avskoging i tropiske skogland. Initiativet har bilaterale skogsamarbeid med dei store regnskoglanda som mellom anna omfattar betaling for gjennomførte

utsleppsreduksjonar. Klima- og skoginitiativet støttar mellom anna dei rettane urfolk har til land, innsats mot skogkriminalitet og avskogingsfri råvareproduksjon.

Noreg har, saman med meir enn 80 andre land, slutta seg til *Leaders' Pledge for Nature* for berekraftig bruk og vern av naturen og gått inn i *High Ambition Coalition for Nature and People* for minst 30 prosent globalt vern av land og hav.

Mål 16: Fremje fredelige og inkluderande samfunn for å sikre berekraftig utvikling, sørgje for tilgang til rettsvern for alle og byggje velfungerande, ansvarlege og inkluderande institusjonar på alle nivå

Demokrati, menneskerettar og likskap for lova er ein grunnpilar i det norske samfunnet. Grunnlova er eit sentralt fundament for å sikre ytringsfridom og grunnleggjande rettsvern. Noreg har eit velfungerande rettsvesen med godt utbygde institusjonar.

Beredskapen til politiet er styrkt ved mellom anna auka bemanning, etablering av beredskapssenteret og kjøp av tre nye politihelikopter. Regjeringa vil evaluere effektane av nærpoltireforma og leggje fram ein plan for å styrkje nærværet til politiet i heile landet.

Det har vore ein generell nedgang i den registrerte kriminaliteten i Noreg over fleire år. Det er likevel utfordringar knytt til vald i nære relasjonar og partnardrap. For å styrkje innsatsen på dette området vil regjeringa vil leggje fram ein opptappingsplan mot vald og overgrep mot barn og vald i nære relasjonar. Tilrådingane i utgreiinga frå partnardrapsutvalet frå 2020 utgjer ein viktig del av kunnskapsgrunnlaget. Regjeringa vil også leggje til rette for auka bruk av vernetiltak som flyttar belastninga frå den valdsutsette til den som utøver valden.

I løpet av 2022 blir det publisert ei ny nasjonal risikovurdering og eit oppdatert kunnskapsgrunnlag om kvitvasking og terrorfinansiering. Regjeringa ønskjer å gjennomføre ei samla vurdering av kampen mot økonomisk kriminalitet, som kan bidra til politikktutvikling på området.

Det er etablert ordningar med radikaliseringskontaktar i alle politidistrikt og radikaliseringskoordinatorar i kriminalomsorga. I tillegg er det sett i verk tiltak for arbeidet mot radikalisering i mange sektorar, frå barnehagar, skular og barnevern via helsesektoren til PST, innsatsen til politiet på nettet og kriminalomsorga. Den nasjonale rettleiings- og ressursfunksjonen på feltet styrkjer arbeidet til tenesteapparatet. Nettressursen utveier.no gir handlingskompetanse og støtte i arbeidet med førebygging, handtering av uro og endringsarbeid. Denne ressursen gir også råd til privatpersonar om kvar dei kan gå dersom dei er urolege for radikalisering.

Eit av formåla i kommunelova er å leggje til rette for eit sterkt og representativt lokaldemokrati med aktiv innbyggjardeltaking. Lova slår fast kommunalt og fylkeskommunalt sjølvstyre og krev lovheimel for å avgrense dette. Vidare krev lova at alle kommunar og fylkeskommunar skal fremje medverknad og ha råd for eldre, personar med funksjonsnedsetjing og ungdom. Ho legg også til rette for å sikre inkludering og involvering av nasjonale minoritetar og urfolk. Det er eigne konsultasjonsprosedyrar i spørsmål som kan påverke samiske interesser.

For å oppnå rettstryggleik er det nødvendig at den enkelte har moglegheit til å sikre sine rettar og plikter. Ordninga med fri rettshjelp er viktig for å sikre det grunnleggjande

rettstryggleiksbehovet til borgarane. I 2022 blei ordninga styrkt ved at inntekstgrensene blei endra slik at fleire no har tilgang til fri rettshjelp.

Forvaltningslovutvalet (2015) gjennomførte ein brei gjennomgang av den gjeldande forvaltningslova frå 1967 og ulovfesta forvaltningsrett. Utvalet blei bede om å utarbeide ei lov som sikrar rettstryggleiken og tilliten til forvaltninga, og som samtidig legg til rette for god og effektiv saksbehandling. Mandatet la vekt på at den nye lova bør leggje til rette for digitalisering av saksbehandling og ta omsyn til at lova skal nyttast på mange ulike område og tilpassast til ulike former for organisering av offentleg verksemd. Utvalet leverte utgreiinga i 2019 og føreslår ei ny lov om saksbehandlinga i offentleg forvaltning til avløyning av den no gjeldande forvaltningslova. Utgreiinga frå utvalet var på høyring hausten 2019 og er til behandling i Justis- og beredskapsdepartementet.

Tilgang til rettsvesenet og prøving av rettsspørsmål føreset kompetente og effektive domstolar som kan ta autorative, grundige og raske avgjerder. For å sikre rettstryggleiken til borgarane og sikre domstolar med stadleg leiing har regjeringa sendt på høyring eit forslag om å gjeninnføre domstolstrukturen frå før strukturendringane av 2021. Regjeringa jobbar med å følgje opp innspelane etter høyringa. Vidare er det lagt til rette for at domstolane kan halde fram digitaliseringsarbeidet for å redusere tidsbruken og køane i domstolane, og for at sårbarheita i mindre domstolar kan reduserast ved å tilsetje fleire embetsdommarar på rettsstader der dei er få.

I 2020 blei vernet mot seksuell trakassering styrkt ved at Diskrimineringsnemnda fekk myndigheit til å handheve slike saker. Samtidig blei plikta offentlege styresmakter og arbeidsgivarar har til å drive aktivt likestillingsarbeid og til å rapportere om dette arbeidet styrkt.

Internasjonalt har den norske innsatsen for berekraftsmål 16 tre delvis overlappende delar: Innsats for fred og tryggleik i norske nærområde, innsats for å støtte fred og stabilitet i andre statar og regionar, og innsats for å sikre rettferd og velfungerande institusjonar i land som treng støtte til dette.

Den russiske angrepskrigen mot Ukraina er ei påminning om at fred i Europa ikkje kan takast for gitt. Det viktigaste målet for norsk tryggleiks- og forsvarspolitikkk er å sikre norsk suverenitet, territoriell integritet og politisk handlefridom. Vidareføringa av eit sterkt nasjonalt forsvar, den kollektive tryggleiken i NATO og bilateralt forsvarssamarbeid med allierte er sentrale verkemiddel for å oppnå dette målet.

Noreg legg stor vekt på å bidra til å støtte fred og stabilitet i andre statar og regionar. Noreg er ein partner i konfliktførebygging, konfliktløysing og fredsbygging. I dialog- og fredsprosessar der Noreg har ei formell rolle, fremjar vi deltaking frå kvinner og sivilsamfunnet. Noreg støttar arbeidet mot seksualisert og kjønnsbasert vald, uavhengig av kjønn. Vern av barn som er fødte i krig, og dei som er særleg utsette for diskriminering, er eit anna prioritert område.

Norsk politi og anna personell frå justissektoren og Forsvaret deltek i internasjonale fredsoperasjonar for å sikre fred og støtte statar med å rette opp att normale samfunnsstrukturar etter krig og konflikt.

Noreg bidreg til rettferd og velfungerande institusjonar i land som treng støtte til dette, og er ein pådrivar i arbeidet for å verne om dei internasjonale menneskerettssystema. Respekt for

menneskerettane og rettsstatsprinsippa er føresetnader for at *ingen skal utelatast*. Noreg fremjar folkestyre basert på menneskerettane og sivilsamfunnet gjennom omfattande samarbeid med globale, regionale og nasjonale partnerar og på globale og regionale arenaer. FNs høgkommissær for menneskerettar er den viktigaste internasjonale partneren til Noreg på dette feltet. Menneskerettane dannar grunnlag for arbeidet til Noreg i FNs tryggingråd.

Noreg arbeider for å styrkje internasjonale normer, standardar og operative tiltak for å førebyggje og kjempe mot korrupsjon, bestikkingar, skattesvik, kvitvasking og ulovleg kapitalflyt. Dette gjeld særleg ulovlege finansstraumar i offentleg og privat sektor på tvers av landegrenser. Rapporten frå FNs høgnivåpanel for finansiell ansvarskjensle, openheit og integritet (FACTI-panelet) blei lagd fram i februar 2021. Spesialsesjonen i FNs generalforsamling mot korrupsjon og Den niande statspartskonferansen for FNs konvensjon mot korrupsjon var viktige milepålar i 2021.

Antikorrupsjon er eit tverrgåande omsyn, på same måten som klima og miljø, menneskerettar og likestilling, og det er nulltoleranse for økonomisk misferd i utviklingssamarbeidet.

Noreg er ein pådrivar for NATO-arbeidet for å styrkje godt styresett i forsvars- og tryggingssektoren hos allierte og partnerland. Noreg samarbeider med Albania, Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Montenegro, Nord-Makedonia og Ukraina for å oppnå godt styresett og dermed hindre maktmisbruk, korrupsjon og anna uetisk eller kriminell åtferd.

Gjennom EØS-midlane bidreg Noreg til å støtte målet om fred og rettferd i 14 land i EØS. Støtta er primært retta mot å styrkje justissektoren.

Mål 17: Styrkje verkemidla som trengst for å gjennomføre arbeidet, og fornye globale partnerskap for berekraftig utvikling

Internasjonalt samarbeid er under press, men er heilt nødvendig for å løyse dei globale utfordringane. Partnerskap mellom land og samarbeid mellom offentleg sektor, næringsliv, sivilsamfunn og akademisk er ein føresetnad. For alle land vil betre utnytting av eigne ressursar vere det viktigaste bidraget for å nå berekraftsmåla. Mange av dei fattigaste landa treng bistand utanfrå for å akselerere denne prosessen.

FN har vedteke eit mål om at 0,7 prosent av bruttonasjonalinntekta (BNI) skal gå til offisielt utviklingssamarbeid. I 2021 var det fem land som nådde dette målet: Sverige, Noreg, Luxembourg, Danmark og Tyskland. Samla var den internasjonale bistanden i 2021 historisk høg. Til saman gav OECD-landa 169 milliardar amerikanske dollar, ein auke på 4,4 prosent frå året før. Det svarar til 0,33 prosent av BNI i OECD-landa. Mykje av auken kom av den globale kampen mot pandemien, og ser ein bort frå vaksinar til utviklingsland, var auken marginal. Ein stadig større del gjekk til humanitære kriser.

Det er uro for at bistanden vil minke framover i takt med at mange land er venta å stramme inn den offentlege pengebruken, sjølv om behovet for bistand har auka. Diskusjonen om korleis ein skal prioritere bruken av bistanden, skjer mot eit bakteppe av sterkare internasjonale spenningar enn på lenge. Regjeringa vil derfor auke det aktive diplomatiet globalt.

Norske bistandsfaglege samarbeidsprogram gjennom Kunnskapsbanken har som overordna mål å styrkje kompetanse og kapasitet i offentlege institusjonar i samarbeidsland. Fagleg

samarbeid legg til rette for god ressursforvaltning og auka mobilisering av nasjonale ressursar for berekraftig utvikling.

Velfungerande marknader og eit rettferdig handelssystem er grunnleggjande for å skape arbeidsplassar og økonomisk vekst og å redusere fattigdom. Auka økonomisk openheit er avgjerande for fattigdomsreduksjon og velstandsvekst. Det felles regelverket til verdssamfunnet for internasjonal handel har vore under press dei siste åra. Noreg arbeider for å styrkje multilaterale regelverk for handel og investeringar, slik at dei bidreg til berekraftig utvikling.

Generalized System of Preferences (GSP-systemet) gir lågare tollsats for import frå utviklingsland. Dei minst utvikla landa og andre låginntektsland har lenge hatt toll- og kvotefri tilgang til den norske marknaden for alle varer. Dei fleste lågare mellominntektsland blir klassifiserte som GSP+-land. Desse landa blir i dag tilbodne, med nokre unntak, 20 prosentiningar lågare tollsats enn andre mellominntektsland.

Dei siste tiåra er verda knytt tettare saman gjennom handel, arbeidsinnvandring og kapitalstraumar. Den økonomiske openheita som følgjer med globalisering, gjer også at negative hendingar lettare spreier seg på tvers av landegrenser. Noreg arbeider gjennom IMF for å styrkje overvaking av finansmarknadene og for å setje i verk forskrifter som gjer finansmarknadene sterke og effektive.

For regjeringa er det viktig å sikre at moglege positive og negative verknader for utviklingsland blir inkluderte i avgjerdsgrunnlaget og tekne omsyn til når det blir gjort politiske vedtak. Det er eit mål at nasjonal politikk skal henge saman med andre politikkområde, inkludert utviklingspolitikken. Politikken skal vere samstemt og sikre at breidda i arbeidet til regjeringa bidreg best mogleg til å nå berekraftsmåla. Toppleiarforum for berekraftsmåla, som er etablert i 2022, skal bidra til å sikre dette.

Noreg samarbeider med partnarar i nærområda for ei meir berekraftig utvikling. Berekraft er sjølv kjernen i Europas grøne giv. Målet er å sikre ein meir berekraftig og sirkulær økonomisk utvikling med mindre forureining og lågare klimagassutslepp, betre helse, auka livskvalitet og nye arbeidsplassar. Den ambisiøse *Fit for 55*-pakken som EU la fram i 2021, inkluderer ei rekkje regelverk som har mykje å seie for Noreg. Pakken stakar ut kursen for den industrielle og økonomiske omstillinga mot 55 prosent utsleppskutt før 2030.

Dei nordiske landa samarbeider i oppfølginga av berekraftsmåla. Visjon 2030 om at «Norden skal vere den mest berekraftige og integrerte regionen i verda» er førande for Nordisk ministerråd. Visjonen blir følgd opp gjennom ein handlingsplan 2021–2024 med prosjekt og prioriteringar. Det skal rapporterast på resultata av arbeidet hausten 2022.

I arbeidet med EØS-midlane 2014–2021 har det vore samspel mellom 18 norske partnarinstitusjonar og søsterorganisasjonane deira i dei 15 mottakarlanda i Europa. Partnarsamarbeidet via EØS-midlane bidreg til at norske enkeltpersonar, bedrifter og offentlege etatar blir styrkte fagleg, får internasjonal erfaring og nye nettverk på tvers av landegrensene. Bedrifter får moglegheit til å utvikle prosjekta sine og tilgangen sin til nye marknader. Alle dei norske fylkeskommunane er partnarar i prosjekt som er støtta av EØS-midlane. EØS-midlane er ei viktig plattform for politisk samarbeid på fleire nivå.

Arktisk råd og Barentsrådet har vore hjørnesteinar i det regionale samarbeidet for berekraftig utvikling og vern av miljøet i Arktis og Barentsregionen. Det norske formannskapet i Barentsrådet 2019–2021 bidrog til institusjonell og fagleg styrking av rådet. Aktivitetane i Arktisk råd og Barentsrådet er for tida sett på pause som følgje av den russiske angrepskrigen i Ukraina. Pausen vil påverke måloppnåinga i arbeidet til råda og dessutan førebuingane til norsk leiarskap i Arktisk råd i 2023–2025.

Statistisk sentralbyrå samarbeider med ei rekkje land for å bidra til nasjonale statistikkssystem som gir god offisiell statistikk som faktagrunnlag for politikktforming, evaluering og debatt. Noreg deltek i og støttar det arbeidet OECDs utviklingskomité gjer med regelverket for offisiell bistand og utvikling av statistikk. Noreg deltek i ei arbeidsgruppe som er oppretta av FNs statistiske kommisjon, og som har vidareutvikla målinga av utviklingsfinansiering i tråd med 2030-dagsordenen. Noreg støttar også OECD-sekretariatet for Partnarskapet i statistikk for utvikling i det 21. hundreåret (Paris21), som er ansvarleg for rapportering om berekraftsmåla med omsyn til statistisk lovgiving, nasjonale statistikkplanar og finansiering av støtte til statistikk i utviklingsland.

3 Indikatorar og målepunkt

Utviklinga på dei områda som berekraftsmåla dekkjer, blir følgde ved hjelp av data og statistikk. Meld. St. 40 (2020–2021) *Mål med mening* viser norske tal for dei globale indikatorane som er forhandla fram i FN. Statistisk sentralbyrå (SSB) og andre nasjonale data- og statistikkprodusentar rapporterer tal for Noreg til aktuelle internasjonale organ. For å følgje utviklinga på dei 169 delmåla har FN etablert 231 globale indikatorar. I august 2022 finst det norske tal for 108 av dei.

Berekraftsmeldinga inneheld forslag til nesten 500 nasjonale målepunkt. Desse er eit supplement til dei globale indikatorane og skal brukast til å følgje utviklinga over tid på område med nasjonale utfordringar. Kommunal- og distriktsdepartementet har gitt SSB i oppdrag å leie arbeidet med å utvikle nasjonale målepunkt i samarbeid med departement og underliggjande etatar. Indikatorar og målepunkt blir kontinuerleg lagde inn i indikatorportalen for berekraftsmåla hos SSB (www.ssb.no/sdg).